

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра права

Кваліфікаційна робота

**на тему: «ІНСТИТУТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ»**

Студентки ІІ курсу групи Пр 01-19
факультету економіки і права
освітньо-професійної програми
Конституційне і адміністративне право
денної форми здобуття освіти
зі спеціальності 081 Право
другий (магістерський) рівень вищої
освіти
Шевченко Юлії Олександрівни

Допущено до захисту
« ____ » _____ року

Науковий керівник:
доктор юридичних наук,
професор Шатіло В.А.

Завідувач кафедри права

(підпис)

(ПІБ)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

КИЇВ - 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	
1.1. Поняття та ознаки інститутів конституційного права.....	5
1.2. Історія розвитку інститутів національного конституційного права....	7
Висновок до розділу 1.....	21
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ІНСТИТУТІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	
2.1. Проблеми класифікації інститутів конституційного права України..	23
2.2. Загальна характеристика окремих інститутів конституційного права України.....	26
Висновки до розділу 2.....	41
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	
3.1. Загальна характеристика основних функцій національних інститутів конституційного права.....	43
3.2. Проблема реалізації функцій інститутів конституційного права України.....	50
Висновки до розділу 3.....	61
ВИСНОВКИ.....	63
РЕЗЮМЕ.....	68
SUMMARY.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70

ВСТУП

Тема інститутів конституційного права України є надзвичайно актуальною сьогодні в зв'язку з достатньою новизною даного явища, адже Україна здобула незалежність якихось тридцять років тому. Зі здобуттям України незалежності відбулась докорінна зміна її системи права та правових інститутів. Особливо це стосувалося конституційного права України. Відбулася зміна одних інститутів – інститут конституційного ладу України – та поява інших – інститут конституційного судочинства.

Разом необхідністю реформ та розвитку інститутів конституційного права України виникає необхідність також і в їх теоретичному підґрунті. Так, постає необхідність визначити особливості класифікації інститутів конституційного права, їх ознак, систематизації та функцій. Важливим також є місце інститутів конституційного права в системі конституційного права.

Також, важливим є дослідження основних проблем інститутів конституційного права та способів їх розв'язання. Саме тому дана тема дослідження є надзвичайно важливою для подальшого вдосконалення та розвитку конституційного права України.

Об'єктом дослідження є система конституційного права України.

Предметом дослідження є інститути конституційного права України.

Основною метою даної кваліфікаційної роботи є дослідження інститутів конституційного права, їх ознак, класифікації та функції, а також особливостей їх правозастосування.

Для досягнення даної мети необхідно виконати наступні завдання:

- розглянути поняття та ознаки інститутів конституційного права;
- дослідити історію розвитку інститутів національного конституційного права;
- проаналізувати проблему класифікації інститутів конституційного права України;

- дослідити особливості характеристики окремих інститутів конституційного права України;
- сформулювати основні функції інститутів конституційного права України;
- проаналізувати проблему реалізації функцій інститутів конституційного права України.

При написанні даної кваліфікаційної роботи були використані наступні методи:

- метод аналізу – під час вивчення різного роду нормативно-правових актів, що стосуються розвитку інститутів конституційного права;
- метод синтезу – під час поєднання зв'язків і відносин, що описані в різних нормативно-правових документах;
- історичний метод – під час дослідження історії розвитку інститутів конституційного права України та їх взаємозв'язку;
- порівняльно-правовий метод – під час встановлення відмінностей між нормами різних нормативно-правових актів;
- формально-юридичний метод – під час визначення основної думки, характерних рис різних нормативно-правових актів;
- системний метод – під час вивчення сукупності взаємопов'язаних та взаємодіючих нормативно-правових актів, що утворюють систему інститутів конституційного права.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів з двома підрозділами та висновками до кожного з них, висновків до всієї роботи, резюме українською та англійською мовами та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНСТИТУТІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1.1. Поняття та ознаки інститутів конституційного права

Інститутом права називають сукупність відносно відособлених правових норм у рамках певної галузі права, що регулюють певний вид суспільних відносин [1]. Проте що стосується поняття «інститут конституційного права» тут думки науковців дещо розділилися. В основному проглядаються дві основоположні концепції. Так, одні науковці вважають, що інститут конституційного права це сукупність норм права, які регулюють певне коло однорідних суспільних відносин і утворюють відповідну систему норм конституційного права [2]. Інші науковці підтримують інший підхід. Вони ототожнюють поняття «інституту конституційного права» зі структурними елементами Конституції, тобто її розділами. І це певним чином є виправданим, адже одним з видів систематизації інститутів конституційного права є систематизація саме за змістом Конституції [3, с. 26].

Також, існує таке поняття, як «конституційно-правовий інститут», визначення якого співпадає з визначенням інституту конституційного права, а саме, це відповідна система близьких за змістом і взаємопов'язаних між собою норм конституційного права, які, в межах предмету конституційного права, регулюють однорідні і взаємозв'язані суспільні відносини, що складають відносно самостійну групу [4, с. 29].

Отже, інститут конституційного права є елементом системи конституційного права, який об'єднує групу взаємопов'язаних норм конституційного права, які регулюють найбільш споріднені суспільні відносини, що є предметом конституційного права [2]. Дані інститути об'єднують норми конституційного права, що регулюють вже існуючі суспільні відносини в окрему групу, а не створюють нові. Таким чином дані інститути є основою галузі конституційного права. Інститути конституційного права не обмежуються лише нормами

матеріального права. Вони також включають в себе норми процесуального права, а також норми суміжних галузей права, до складу регулювання яких відносяться ті норми, що є предметом конституційного права [2].

Важливою складовою характеристики інституту конституційного права є його ознаки. Так, можна виділити загальні та кваліфікуючі ознаки інститутів конституційного права. До загальних юридичних ознак можна віднести:

- єдність норм, що утворюють правовий інститут;
- єдність загальних положень, принципів, понять та конструкцій інституту;
- цільність і завершеність регулювання чітко визначеного виду суспільних відносин, що є предметом конституційного права;
- однорідність суспільних відносин на які спрямована дія норм, об'єднаних у конкретний інститут конституційного права;
- автономність існування нормативного матеріалу в межах інституту;
- функціональна спеціалізація норм у межах інституту [2];

До кваліфікуючих ознак інституту конституційного права можна віднести:

- суспільні відносини, що потребують конституційно-правового регулювання мають важливе політичне, соціальне, культурне чи економічне значення для держави;
- норми, що регулюють суспільні відносини, що підпадають під конституційно-правове регулювання, мають структурний та функціональний зв'язок;
- для регулювання суспільних відносин, що є предметом конституційно права, наявні матеріальні та процесуальні конституційні та інші норми права;
- для кожного інституту конституційного права характерні певні власні методи регулювання та власний суб'єктивний склад;
- зовнішнє вираження інститутів права проявляється у вигляді окремих розділів Конституції України, самостійних законів, самостійних розділів законів чи підзаконних нормативно-правових актів тощо [2].

Варто також зазначити, що інститути конституційного права мають власну внутрішню структуру, тобто побудову, зміст якої визначається генетико-онтологічними, структурно-предметними і функціональними правовими зв'язками між нормами конституційного права, об'єднаними у межах такого інституту. Тобто структура інституту конституційного права України – це взаємозв'язок функціонально обумовлених і структурно упорядкованих складових інституту конституційного права України [2].

Саме тому ключовими елементами структури інститутів конституційного права України вважається їх нормативний зміст, принципи інституту конституційного права України, функції інституту конституційного права України, права й обов'язки учасників правовідносин, які регулюються нормами інституту конституційного права України, конституційно-правові режими інститутів конституційного права України, гарантії інституту конституційного права України [2].

Отже, розуміння поняття інститутів конституційного права може дещо відрізнятися у різних науковців, проте інститути конституційного права безсумнівно є основними складовими елементами системи конституційного права, а їх чітка враженість є основою всього законодавства.

1.2. Історія розвитку інститутів національного конституційного права

Генезис інститутів конституційного права України тісно пов'язаний з історією розвитку конституціоналізму в Україні, адже конституціоналізм у юридичному розумінні передбачає нормативне закріплення конституційних цінностей, ідей та принципів із формуванням відповідної регулятивної методології та механізмів [5, с. 8].

Так, історію розвитку інститутів конституційного права можна поділити на декілька основних періодів. Так доконституційним періодом, тобто періодом зародження ідей та передумов до формування інститутів конституційного права можна назвати період з сер. XVII ст. до 1710 року. За початкову дату зародження конституційної думки в Україні деякі вчені, такі як С. П. Шелухін [6, с. 59], М. С. Грушевський [7, с. 6, 24] та М. П. Драгоманов, брали 1654 р. – рік укладання Переяславської угоди. Так, М. П. Драгоманов стверджував, що при підготовці до написання даної угоди за основу бралася Велика хартія вольностей Англії 1215 р. і вказував на їх подібність [8, с. 232].

Інші вчені, такі як В. М. Єрмолаєв називають трохи ранішу дату 1648 р. і пов'язують початок формування конституційних засад та інститутів конституційного права зі Статтями про устрій Війська Запорозького, що були актом, згідно з яким гетьман ототожнювався з главою держави і наділявся правом скликати ради, здійснювати правосуддя та видавати універсали [9, с. 47 – 48].

Проте загалом надзвичайно багато вітчизняних вчених, таких як А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко, В. В. Кравченко та ін., вважають період національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького 1648-1654 рр., відправною точкою зародження українського конституціоналізму в цілому та інститутів конституційного права України зокрема. Адже саме в період перебігу та після закінчення Національно-визвольної війни українського народу під проводом гетьмана Б. Хмельницького 1648-1654 рр. з'явилося ряд актів, що мали конституційне значення та були спрямовані на побудову демократичної держави. [10, с. 7 – 8], [11, с. 60]. Серед них Зборівська угода (1649 р.), Переяславські (Березневі) статті Богдана Хмельницького (1654 р.), Гадяцький трактат (1658 р.), статті (конституції) пізніших років період гетьманування Богдана Хмельницького [12, с. 35].

Конституційний період розвитку інститутів конституційного права починається саме 1710 року. Так, 5 квітня 1710 року було затверджено «Пакти й конституції законів і вольностей Війська Запорозького», що увійшли в історію як «Конституція Пилипа Орлика». Багато вітчизняних вчених, таких як В. Я. Тацій

[13, с. 3], Ю. М. Тодика [14, с. 83], В. М. Єрмолаєв [9, с. 272], І. Є. Словська [15, с. 134] та ін., вважають дану дату датою початку формування інститутів конституційного права.

Конституція Пилипа Орлика (повна назва – Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін, Затвержені при вільному обранні формальною присягою від того ж Ясновельможного Гетьмана, Підтвержені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового) [16] складалася з преамбули та 16 статей.

Так, в преамбулі до Конституції Пилипа Орлика автор звертається до Бога як до справедливого судді, який воздає за заслуги та карає за гріхи, який спочатку возвисив козацький народ, а потім за беззаконня нагородив їх незчисленими лихами. Тут згадується про часи вознесіння козаччини за часів Богдана Хмельницького та Івана Мазепи та зазначається що після їх смерті прийшли скрутні часи і саме підписанням цього акту Військо Запорізьке зможе досягти процвітання [16].

Перша стаття Конституції закріплює православну віру як єдину можливу серед козаків. Заохочувалось також викорінення іновір'я з земель козачих. Стаття друга визначає кордони козацької держави що були закріплені Зборівською угодою 1649 р.: «кордони Малої Росії, Вітчизни нашої, утвержені пактами від Речі Посполитої Польської, найяснішої Порти і від держави Московської, особливо ті кордони, які по річку Случ за гетьманства славної пам'яті Богдана Хмельницького від тієї ж Речі Посполитої Польської до земель Гетьманських і Військових на віки віддані і пактами обумовлені» та про обов'язок козаків їх боронити [16].

Третя стаття Конституції Пилипа Орлика акцентує увагу на союзних та дружніх відносинах Війська Запорізького з Кримською державою. Стаття четверта наголошує на необхідності повернення земель, які були захоплені Московською державою. П'ята стаття вказує на міста та фортеці, які мають бути повернуті

гетьманом в розпорядження Війська Запорозького Низового. У шостій статті мова йдеться про права та обов'язки Генеральної Старшини [16].

Стаття сьома Конституції Пилипа Орлика – про обов'язок гетьмана подати до генерального військового суду у разі завдання образи його честі та гідності, а не чинити самосуд. Стаття восьма – про право генеральних осіб доповідати гетьману про всі державні, військові справи. Стаття дев'ята – про обов'язок гетьмана призначити підскарбія, що завідувати всіма грошима. Стаття десята – про обов'язок гетьмана не використовувати панщину на своїй землі: «не примушувати до косіння сіна, збирання з полів урожаю та гатіння гребель, не віднімати та силою не змушувати продавати землю, не відбирати за будь-яку провину рухоме та нерухоме майно, не змушувати ремісників безоплатно виконувати свої домашні справи і козаків до розсилки приватної не залучати» [16].

Стаття одинадцята Конституції - про відміну податків для вдів козаків та їх осиротілих дітей, дворів козацьких та їх жінок під час відсутності козаків, які перебувають в походах або на якійсь іншій військовій службі. Стаття дванадцята – про обов'язок майбутньої ревізії всіх маєтностей, що знаходяться у володінні можновладців та подальший розподіл повинностей, а також заборона покровительства [16].

Стаття тринадцята – про збереження законних привілеїв міст, в т. ч. Києва. Стаття чотирнадцята – про заборону козаків вимагати підводи у простих людей. Стаття п'ятнадцята – про відміну орендної плати на утримання постоїв сердюків та компанійців. Стаття шістнадцята – про порядок сплати податків. Так, чиновники мають право збирати тільки те мито і тільки з тих товарів, які будуть виражені у майнових угодах [16].

Таким чином, Конституція Пилипа Орлика передбачала створення незалежної української держави в межах етнографічної національної території (державні кордони України описували територію, визнану як територію української козацької держави Зборівською угодою 1649 рік), держави, в якій державну владу (певною мірою) мали б будувати за принципом її поділу на законодавчу (Генеральна Рада, членами якої мали стати полковники зі своєю

старшиною, сотники, «генеральні радники від усіх полків» та «посли від Низового Війська Запорозького»), виконавчу (гетьман та його уряд) і судову (Генеральний Суд), держави, яка визнає право міст на самоврядування та державу, певною мірою також і соціальну, оскільки були окремі приписи щодо соціального захисту малоїмущих [17].

У другій половині XIX ст., розвиток конституціоналізму та інститутів конституційного права в Україні зумовив створення двох конституційних проектів: «Начерком Конституції Республіки» Григорія Андрузького (1848-1850 рр.) та фундаментальною роботою Михайла Драгоманова «Вольный Союз – Вільна Спілка (1884 р.)» [17].

Григорій Андрузький – активний член Кирило Мефодіївського братства, студент юридичного факультету Київського університету – бачив майбутнє України як суверенного державного утворення – Слов'янських Сполучених Штатів – складової конфедерації слов'янських народів, проте він виключав Росію з цих «Штатів» [17]. Так, він писав: «Щоб створити Україну, необхідно зруйнувати Росію» [18].

Михайло Драгоманов був визнаним українським вченим, істориком, публіцистом та філософом та запропонував реорганізувати царську Росію у федеративну республіку, в якій громадянам були б забезпечені широкі особисті та політичні права, реально створено інститут народовладдя, враховуючи як систему вищих представницьких органів, так і органів регіонального та місцевого самоврядування [17]. Так, Драгоманов мав на меті «політичне, економічне і культурне звільнення і розвиток українського народу і живучих серед нього іноплемянних колоній», що він прагнув досягти поставивши на перше місце турботу про права людини та громадянина, а на друге самоврядування [19]. Даний проект поклав основу щонайменше двох інститутів конституційного права України: Інституту прав та свобод людини та громадянина та Інституту місцевого самоврядування.

Так Драгоманов виділяє основні права людини: особисті права — право на життя, свободу й особисту недоторканність, заборону катувань і ганебних

покарань, рівність прав усіх незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, рівність усіх перед законом і право на рівний захист закону, право на правосуддя та ін.; громадянські права — свобода вибору місця проживання і занять; право володіння майном, громадянське і кримінальне переслідування посадових осіб і установ за порушення інтересів громадян та ін.; політичні права — право на свободу думки, мови, друку, совісті і релігії, переконань і їх волевиявлення, право на свободу мирних зборів і асоціацій, на участь в управлінні країною, користування національною мовою в приватному і публічному житті [19].

М. Драгоманов наголошував, що для людини більш важливим є недоторканість її власних прав, ніж, наприклад, права впливати на державні справи чи питання про представницьке правління. Він також був прихильником децентралізації та збільшення місцевої автономії та самоврядування [19].

Початок ХХ ст., поповнив українську конституційно-правову думку яскраво представленими проектами Конституції Миколи Міхновського «Основний Закон самостійної України – Спільки народу українського» 1905 року та Михайла Грушевського «Конституційне питання і українство в Росії» 1905 року [17].

Так, проект Міхновського представляє Україну як самостійну державу, з республіканською формою правління, з оригінальною системою територіального устрою, з інститутом Президента України як керівника держави і голови виконавчої влади [16]. Даний проект має десять розділів: Основи Всеукраїнської спілки, Територія України, Українці й їх права, Власти, Самоправи, Фінанси, Військова сила, Загальні установи, Перегляд основного закону та Додаткові установи. Тут Україна є спілкою вільних і самоправних земель, територія країни належить на праві власності всьому народу українському. Тут також представлений Інституту прав та свобод людини та громадянина. В розділі Власти вказані права та обов'язки трьох гілок влади та представлений інститут Президента України. Самоправи – розділ про місцеве самоврядування, Фінанси – про ведення державного бюджету, Військова сила – про відсутність постійного війська та про міліцію на місцях, Загальні установи – про прапор, столицю та обов'язок

дотримуватися Основного закону, Перегляд основного закону – про порядок внесення змін до Основного закону (прототип інституту внесення змін до Конституції), Додаткові установи – про порядок набуття українського громадянства за давністю проживання та про прийняття в подальшому додаткових законів для доповнення Основного закону: Закон про працю, Закон про пресу, Закон про суд присяжних, Закон про фінанси, Закон про організацію судову, Закон про одвічальність міністрів та інших урядників, Закон про нагороду грошеву представників і урядників, Військовий закон, Закони карні та цивільні, Закони про шкільну освіту [20].

1917 рік ознаменував початок нового періоду розвитку інститутів конституційного права, але тепер вже під впливом радянської влади та радянського світогляду з приходом до влади більшовиків. Це ще одна сторінка в історії розвитку українського конституціоналізму та інститутів конституційного права України, це період утворення УНР – ЗУНР, котрий представлений низкою конституційних актів.

Так, з'явилися чотири Універсали Української Центральної Ради.

I Універсал (10 червня 1917 р.) проголошував автономію України, закликав до організації нового політичного ладу, прагнув долучити до складу Центральної Ради представників інших народів, вказувалося про комплектування окремих військових частин лише українцями під контролем військового міністра і Генерального штабу, планувалося проведення земельної реформи Установчими зборами, запроваджувався податок «на рідну справу» [21].

II Універсал (3 липня 1917 р.) має ознаки послаблення автономії України під тиском Тимчасового уряду, який був проросійським. Тут Центральна Рада зобов'язується самостійно не проголошувати автономію України і це питання відкладалось до скликання Установчих зборів. Тимчасовий уряд зобов'язувався визнати Генеральний секретаріат найвищим органом крайового управління Тимчасового уряду в Україні. Склад Генерального секретаріату затверджував Тимчасовий уряд. Наголошено, що склад Центральної Ради буде поновлено представниками інших народів, зокрема російськими меншинами, які живуть на

території України. Проголошено українізацію військ, але за умови її проведення під контролем російського командування [22].

III Універсал (7 листопада 1917 р.) проголошував Українську Народну Республіку як складову і автономну частину у федерації вільних та рівних народів. Тут Україна не відокремлювалася від Росії, але влада в Україні належала лише Центральній Раді та Генеральному секретаріату. Скасовувалося право приватної власності на землю поміщицьких та інших нетрудових господарств, земля визнавалася власністю всього трудового народу і повинна було перейти до нього без викупу. Проголошувався 8-годинний робочий день та встановлювався контроль за виробництвом. Центральна Рада зобов'язувалася подбати про негайний початок мирних переговорів між воюючими сторонами. Скасовувалася смертна кара та проголошувалася амністія для політичних в'язнів. Проголошувалися політичні та громадянські свободи (слова, думки, зібрань, союзів, страйків, недоторканність особи та помешкання). Встановлено межі УНР [23].

IV Універсал (9 січня 1918 р.) проголошував самостійну, вільну, суверенну державу українського народу – Українську Народну Республіку, де влада належить лише народу України. Тут проголошувалися мирні наміри України до сусідніх держав та їх заборона втручатися в життя УНР. Проголошувалося, що уряд бере під свій контроль найважливіші галузі торгівлі, банки, монополізує низку провідних галузей промисловості. Визнано право національних меншин на національно-персональну автономію. Підтверджено всі демократичні права і свободи, проголошені III Універсалом. Генеральний секретаріат перейменовується в Раду Народних Міністрів [24].

Наступною віхою розвитку інститутів конституційного права України є прийняття Центральною Радою 29 квітня 1918 року Конституція УНР. Дана Конституція мала вісім розділів: Загальні постанови, Права громадян України, Органи влади Української Народної Республіки, Всенародні Збори Української Народної Республіки, Про Раду Народних Міністрів Української Народної Республіки, Суд Української Народної Республіки, Національні союзи, Про часове припинення громадянських свобод [25].

Вона проголошувала незалежність Української Народної Республіки, демократичні права та свободи, рівноправність громадян. УНР мала бути парламентською республікою з вищою законодавчою владою у вигляді Всенародних Зборів. Відповідно до даної Конституції посада президента була відсутньою. Передбачався земельний адміністративно-територіальний устрій з широким місцевим самоврядуванням у всіх 30 землях. Підтверджувалося право національних меншин в Україні на національно-персональну автономію, закріплювалося право національних союзів на законодавчу ініціативу [26].

В цей період також приймалися закони УНР про державні символи, громадянство, національно - персональну автономію і та ін., що мали важливе значення для розвитку українського конституціоналізму [17].

Так, були підписані Акт Злуки від 18 січня 1919 р., конституційні акти української держави гетьмана Павла Скоропадського). Були розроблені такі конституційні проекти, як «Проект Конституції У.Н.Р.» професора Київського університету Отто Ейхельмана (1920 р.), проект Конституції У.Н.Р. д-ра Степана Барана (1920 р.), проект «Конституції У.Н.Р. Правительственої комісії» (1920 р.), проект Конституції ЗУНР професора Львівського університету Станіслава Дністровського «Конституції Західно-Української Народної Республіки» (1920 р.) тощо. Дані документи передбачали відновлення незалежної демократичної української держави з республіканською формою правління, держави, в якій визнано й гарантовано права особи і громадянина, права національних меншин, інститут місцевого самоврядування, а державна влада будується за принципом її поділу на окремі гілки [17].

Важливою частиною історії розвитку інститутів конституційного права України є акти конституційного характеру Карпатської України, як, наприклад, Тимчасова Конституція Карпатської України 1939 р., та документи Української Головної Визвольної Ради (УГВР) 1940-1950 рр., як, наприклад, Тимчасовий устрій УГВР 1944р. Певний слід в історії української конституції залишили також Конституції Української РСР від 1919 (її редакція від 1925 р.), 1929, 1937 та 1978 років [17]. Але ці документи під кутом зору вимог теорії конституціоналізму можна

вважати конституціями досить умовно, вони були скоріше квазіконституціями. Така оцінка конституцій радянського типу пов'язана з тим, що вони: по-перше, встановлювали неналежним чином організовану (радянську) модель влади, яка заперечувала принцип поділу влади та незалежне правосуддя; по-друге, конституції України радянського періоду мали повністю відтворювати структуру та положення Конституції СРСР, важливе місце серед яких посідали ідеологічні настанови щодо суспільного ладу, диктатури пролетаріату, завдань комуністичного будівництва тощо; по-третє, радянські конституції регулювали відносини людини і держави на засадах колективістської (класової) концепції прав людини без належного врахування міжнародних норм у галузі прав людини та надійного гарантування прав та свобод людини і громадянина [12, с. 36].

1991 рік увійшов в історію України як рік проголошення незалежності. Так, після урочистого прийняття 24 серпня 1991 року Верховною Радою УРСР Акта проголошення незалежності України та його затвердження на всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року Україна була визнана суверенною державою та повноцінним суб'єктом міжнародних відносин більшістю країн світу. Цей рік також є важливим і для розвитку інститутів конституційного права, адже він ознаменовує початок періоду розвитку інститутів конституційного права вже незалежної України. Проте, хоча Україна і здобула незалежність, її народ все ще підпорядковувався старій Конституції, прийнятій 20 квітня 1978 року. В той самий час велася активна підготовка та створення нової Конституції України, адже нова молода незалежна держава потребувала конституційного закріплення основ державного ладу, прав і свобод людини і громадянина, порядку організації та функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування [17].

Так, перший проект Конституції, розроблений Л. П. Юзьковим піддавався численним обговоренням як на міжнародному рівні на семінарі в Празі, так і на державному рівні на симпозіумі «Конституція незалежної України», та на численних «круглих столах». Даний проект був ухвалений Конституційною комісією 5 червня 1992 року та винесений на розгляд Верховної Ради України, на

що Верховна Рада ухвалила постанову про винесення даного проекту на всенародне обговорення [26].

Проте даний проект не був реалізований внаслідок постійних протистоянь між Верховною Радою та Президентом України на фоні тривалої соціально-економічної кризи в Україні.

Втім прийняття нової Конституції було надзвичайно важливим, адже саме Конституція має закріплювати незалежність держави. Тому за ініціативи Президента Конституційна комісія створила нову робочу групу у складі чотирьох представників Верховної Ради України, чотирьох представників Президента України і двох представників від органів правосуддя для доопрацювання проекту конституції. Розроблений та доопрацьований проект 12 березня 1996 року був винесений на обговорення Конституційної комісії і рекомендований до розгляду Верховною Радою України. 20 березня проект Конституції України був поданий на спеціальне засідання парламенту. Співголови Конституційної комісії Л. Кучма та О. Мороз, попри різницю поглядів і оцінок проекту, були однакові в прагненні якнайшвидшого прийняття нової Конституції України [27].

Почався період довгих обговорень нового проекту Конституції, була створена Тимчасова спеціальна комісія з доопрацювання проекту Конституції України. 28 травня та 4 червня 1996 року відбулося перше та друге читання проекту. Доопрацьований Тимчасовою спеціальною комісією проект був прийнятий Верховною Радою у першому читанні 4 червня з 258 голосів — «за» [27]. При підготовці до другого читання було внесено безліч поправок. Почалося загострення ситуації, адже Рада національної безпеки України і Рада регіонів при Президентові України почали різко засуджувати зволікання з прийняттям нової Конституції України, оскільки це загострювало соціально-економічну ситуацію в країні. Саме тому Президент України видав указ про проведення всеукраїнського референдуму 25 вересня 1996 року щодо прийняття нової Конституції України [29].

Натомість Верховна Рада України прийняла постанову «Про процедуру продовження розгляду проекту Конституції України у другому читанні»,

відповідно до якої Погоджувальна рада депутатських фракцій і груп визначає нерозглянуті статті проекту або окремі їх частини, і вносить пропозицію про їх упереджувачий розгляд. Верховна Рада України розглядає визначені Погоджувальною радою статті чи окремі їх частини в редакції, запропонованій Тимчасовою спеціальною комісією по доопрацюванню проекту Конституції України, та приймає щодо кожної статті або окремої частини статті рішення відповідно до Регламенту. Узгоджені пропозиції Погоджувальної ради надаються Тимчасовій спеціальній комісії для опрацювання та внесення їх на розгляд Верховної Ради України [30].

Так, з 27 на 28 червня, безперервно впродовж майже 24 годин Народні Депутати України працювали над остаточною редакцією проекту Конституції України. Після гарячих дебатів і узгоджень 28 червня 1996 року о 9 годині 18 хвилин, тобто на п'ятому році існування сучасної Держави Україна, 315 Народних обранців проголосували за нині діючий основний закон нашої країни [17].

Конституція набула чинності в день її прийняття. Вона стала виявленням суверенної волі народу, яка спирається на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім українським народом права на самовизначення, з метою дбати про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, піклування про зміцнення громадянської злагоди на землі України, прагнення розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, усвідомлення відповідальності перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями [17].

Прийняття Конституції закріпило правові основи незалежної України, її суверенітет і територіальну цілісність, стало важливим кроком у забезпеченні прав людини та громадянина, сприяло подальшому підвищенню міжнародного авторитету України на світовій арені [17].

Чинна Конституція України складається з Преамбули та 15 розділів. Вона містить 161 статей, що зібрані у 14 розділів, а 15-й розділ містить 16¹ перехідних положень [31].

Однією з найбільш значних подій для розвитку інституту народовладдя, інституту Президента України та інституту законодавчої влади після прийняття діючої Конституції України можна вважати 16 квітня 2000 року, коли за народною ініціативою було проведено всеукраїнський референдум щодо впорядкування взаємовідносин Президента з Верховною Радою України, зокрема визначення підстав права розпуску главою держави законодавчого органу та зміни структури Верховної Ради (зменшення кількості народних депутатів до 300 і запровадження двопалатного парламенту). Однак, результати цього референдуму з ряду політичних причин не були законодавчо закріплені [12, с. 37].

2004 рік також є важливою датою у формуванні та вдосконаленні інститутів конституційного права України. 8 грудня 2004 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Конституції України» [32]. Таким чином, було змінено конституційний статус Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України. Ці зміни передбачали розширення установчих та контрольних повноважень парламенту стосовно уряду, за формою правління Україна стала парламентсько-президентською [12].

У 2010 році суб'єкт подання звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV у зв'язку з порушенням встановленої Конституцією України процедури його розгляду та ухвалення [12, с. 39]. Таким чином, за Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) закон визнали неконституційним [33]. Прийняття такого рішення означало відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, які були змінені, доповнені та виключені Законом України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року. Це забезпечило стабільність конституційного ладу в Україні, гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина, цілісність,

непорушність та безперервність дії Конституції України, її верховенство як Основного Закону держави на всій території України [12, с. 40]. Таким чином була відновлена дія Конституції України 28 червня 1996 року.

1 лютого 2011 року Законом України «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» в Конституцію України були внесені зміни, відповідно до яких строк дії мандату народного депутата був збільшений до 5-ти років та закріплений новий термін проведення чергових виборів до парламенту – остання неділя жовтня п'ятого року повноважень Верховної Ради України [34].

2 червня 2016 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», відповідно до якого було внесено зміни до статей двох розділів Конституції України: Розділу VIII Правосуддя та Розділу XII Конституційний Суд України [35].

7 лютого 2019 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», який доповнив деякі статті Конституції України та підтвердив стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [36].

Отже, прослідковуючи історію розвитку інститутів конституційного права можна дійти висновку, що дані інститути розвивалися разом із розвитком суспільних потреб та доктрин того часу, а також із розвитком ідеології та політики.

Висновки до розділу 1

Отже, інститут конституційного права це сукупність норм, що регулюють суспільні відносини, які підпадають під конституційно-правове регулювання та є основним складовим елементом конституційного права України.

Історичний розвиток інститутів конституційного права України відбувався разом із розвитком конституціоналізму в Україні. Так, цей розвиток можна поділити на два етапи: доконституційний та конституційний.

Доконституційний розвиток починається з середини XVII століття і пов'язується з розвитком козацтва та укладанням угод гетьманами та розвитком конституційних ідей.

Конституційний етап можна розділити на періоди: 1710 – 1917 рр. – період формування інститутів конституційного права України, що починається з прийняттям Конституції Пилипа Орлика і до приходу до влади більшовиків та початком радянської влади; 1917 – 1991рр. – період розвитку інститутів конституційного права під впливом радянського світогляду, що починається з приходом до влади більшовиків та закінчується проголошенням незалежності України; 1991 – 1996 рр. – період початку формування інститутів національного конституційного права вже у період незалежності, що починається з проголошенням незалежності України та до прийняття нової Конституції України; 1996 – і донині – період розвитку, вдосконалення та реформування інститутів конституційного права України, що починається з прийняттям чинної Конституції і характеризується також низкою прийнятих законів щодо внесення змін до Конституції України.

Так, гармонійний розвиток інститутів конституційного права України сформував систему інститутів конституційного права України, що є сукупністю взаємопов'язаних елементів конституційного права, які в свою чергу також містять похідні інститути й субінститути конституційного права і забезпечують ефективно структуроване функціонування конституційного права України як провідної галузі національного права. Інститути конституційного права є основою системи

конституційного права України та знаходять своє вираження в системі конституційного законодавства.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ІНСТИТУТІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

2.1. Проблеми класифікації інститутів конституційного права України

Всі інститути конституційного права становлять складну ієрархічну систему, складові якої збалансовані та узгоджені між собою. Науково обґрунтований поділ норм конституційного права за правовими інститутами та розміщення інститутів у певній логічній послідовності утворює систему конституційного права України [4]. Дана система є основою Конституції України.

Загальне уявлення про систему інститутів конституційного права України дає зміст Конституції України. Якщо дивитися на це таким чином, то можна виділити: інститут загальних засад конституційного ладу України, інститут прав і свобод людини та громадянина, інститут прямого народовладдя, інститути законодавчої, виконавчої та судової влади, інститут територіального устрою, інститут місцевого самоврядування, інститут конституційного судочинства, інститут, що визначає порядок змін і доповнень Конституції [37].

Проте, так як інститути конституційного права різняться за юридичними властивостями можна застосовувати різні їх класифікації. Застосовуючи різні критерії, можна виявити різні види інститутів конституційного права України. Так, сучасний правознавець О. В. Носенко у своїй статті «Сучасні інститути Конституційного права України: поняття, види і сутнісні ознаки» пропонує різні категорії класифікації. Так, якщо класифікувати інститути за їх сутністю, то можна виділити інститути конституційного права, які втілюють у собі волю та легітимні інтереси Українського народу, інститути конституційного права, які втілюють у собі волю та легітимні інтереси Української держави та інститути конституційного права, які втілюють у собі волю та легітимні інтереси територіальних громад України [38].

Можливо також класифікувати інститути конституційного права за походженням. В такому випадку їх можна поділити на інститути природного та позитивного конституційного права; інститути матеріального та процесуального конституційного права; інститути загальної й особливої частин конституційного права; інститути національного та міжнародного насамперед європейського конституційного права [38].

Ще одна категорія класифікації, визначена О. В. Носенко була категорія поділу інститутів конституційного права за змістом (предметом). Таким чином інститути конституційного права України поділяються на інститути: основ конституційного ладу України; конституційних засад здійснення народовладдя; конституційно-правового статусу людини; конституційних основ організації та діяльності державної влади; конституційних основ місцевого самоврядування та правового захисту Конституції України; конституційних засад територіальної організації публічної влади в Україні [38].

О. В. Носенко також виділяє інститути конституційного права за формою об'єктивації. За даною класифікацією інститути конституційного права поділяються на інститути конституційного права закріплені в Конституції України, інститути конституційного права закріплені в законах України, інститути конституційного права закріплені в підзаконних нормативно-правових актах. Проте варто зазначити, що інститутів конституційного права, що закріплені в підзаконних нормативно-правових актах не існує без паралельного закріплення в Конституції та законах України [38].

За суб'єктами інститути конституційного права поділяються на загальні інститути конституційного права, спеціальні інститути конституційного права та виключні інститути конституційного права [38].

Якщо поглянути на структуру інститутів конституційного права, то О. В. Носенко виділяє генеральні інститути конституційного права, основні інститути конституційного права та субінститути конституційного права [38]. За тією ж класифікацією Завгородній В.А. виділяє загальні (складні), головні та початкові інститути конституційного права, що ототожнюється з класифікацією О. В.

Носенка, проте має інші назви. Так, до загальних інститутів (генеральні – за О. В. Носенком) конституційного права відносять, наприклад, інститут основ правового статусу людини і громадянина, інститут основ організації і функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування, інститут безпосередньої демократії тощо. До головних інститутів (основні – за О. В. Носенком) конституційного права, котрі входять до складу загальних, можна віднести, наприклад, інститут виборів, інститут референдуму, інститут інших засобів безпосередньої демократії, що входять до складу загального інституту безпосередньої демократії. Початковими інститутами (субінститути – за О. В. Носенком) конституційного права можна назвати, наприклад, інститут депутатського запиту, інститут імпічменту Президента України тощо [12].

Якщо поділити інститути конституційного права за їх функціями, то можна виділити установчі, регулятивні, охоронні, дозвільні та інші інститути конституційного права [38].

При розгляді інститути конституційного права за умовами та територією своєї дії, то можна виділити загальнодержавні та місцеві (локальні) інститути конституційного права [38].

Якщо поділити інститути конституційного права за часом своєї дії, то можна виділити постійні, тимчасові та виключні інститути конституційного права [38].

Проте найбільш поширеною вважається класифікація інститутів конституційного права за предметом їх правового регулювання. Таким чином можна виділити такі інститути конституційного права як інститут основ конституційного ладу України, інститут конституційно-правового статусу людини та громадянина, інститут конституційних засад здійснення народовладдя, інститут конституційних основ організації та діяльності державної влади, інститут місцевого самоврядування, інститут територіальної організації публічної влади в Україні та інститут правового захисту Конституції України [38]. Проте розглянувши інститути конституційного права України таким чином, можна назвати лише основні інститути конституційного права, які включають в себе набагато більше похідних інститутів конституційного права.

Так, наприклад інститут народовладдя включає в себе інститут безпосереднього народовладдя (пряма демократія), інститут представницького народовладдя (через обраних представників народу) та інститут місцевого самоврядування.

Отже, проблема класифікація інститутів конституційного права України насправді виникає через обширність суспільних відносин, що піддаються регулюванню норм та інститутів конституційного права. Саме тому науковці можуть запропонувати безліч різних класифікацій, які на їх думку більш повно описують систему інститутів конституційного права України.

2.2. Загальна характеристика окремих інститутів конституційного права України

Відповідно до найбільш поширеної характеристики інститутів конституційного права за предметом регулювання можна виділити наступні інститути: інститут основ конституційного ладу України, інститут конституційно-правового статусу людини та громадянина, інститут конституційних засад здійснення народовладдя, інститут конституційних основ організації та діяльності державної влади, інститут місцевого самоврядування, інститут територіальної організації публічної влади в Україні та інститут правового захисту Конституції України [38].

Так, інститут основ конституційного ладу України представлений сукупністю конституційно-правових норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з загальними засадами суспільного та державного ладу в Україні. Цей інститут визначає основні принципи суспільного і державного ладу України, завдання і цілі держави і суспільства, їх функції та гарантії. Інститут основ конституційного ладу є одним із найбільш важливих інститутів у системі

конституційного права України, а його нормативні положення знаходять своє об'єктивне продовження в усіх інших основних Інститутах [2]. В Конституції України цей інститут представлений Розділом I «Загальні засади».

Так, Україна визначається як унітарна республіка. Вона є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою з недоторканими кордонами. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. В Україні існує єдине громадянство [31].

Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Тут діє принцип верховенства права з Конституцією України як Основного Закону, що має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії. В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування [31].

Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Державною мовою в Україні є українська мова. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України [31].

Земля є основним національним багатством та об'єктом права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності [31].

Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного

співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права [31].

Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України [31].

Переважна більшість інститутів конституційного ладу України є реальними, дійсними, тобто вони працюють де-факто. На жаль, певною мірою формальними і недостатньо гарантованими на сьогодні залишаються конституційні положення про соціальний характер Української держави, соціальні права і свободи людини і громадянина, соціальну спрямованість її економіки. Проте, разом з тим, конституційний лад, передбачений Конституцією України, є певною програмою розвитку держави й суспільства та їхніх основних інститутів [2]. Тому, можна сказати, що більша формальність положень Конституції щодо соціального характеру держави є певною програмою на майбутнє, є тим, чого держава прагне досягти.

Чинна Конституція України також є системною, логічно побудованою, вона послідовно закріплює основи конституційного ладу, правовий статус людини і громадянина, форми безпосередньої демократії, загальні засади організації та діяльності органів державної влади, основи місцевого самоврядування тощо [2].

Інститут основ конституційного ладу України регулює найбільш важливі суспільні відносини, пов'язані із загальними засадами суспільного та державного життя в Україні. Він визначає основні принципи розвитку громадянського суспільства та розбудови правової держави в Україні, утвердження демократії та верховенства права. Інститут основ конституційного ладу є одним з найважливіших інститутів у системі конституційного права України, а його основоположні принципи отримують своє продовження в усіх інших складових системи конституційного права України, насамперед – у системі його основних інститутів [38].

Ще одним важливим інститутом конституційного права є інститут конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні. Він представлений сукупністю конституційно-правових норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з належністю особи до громадянства України та правами, свободами і обов'язками людини і громадянина та їх гарантіями. Цей інститут регулює підстави і порядок набуття громадянства України, підстави і порядок припинення громадянства України та конституційно-правовий статус органів, що уповноважені вирішувати питання, пов'язані з громадянством України, а також норми, що забезпечують правове регулювання конституційно-правового статусу іноземців і осіб без громадянства в Україні [2]. Даний інститут представлений в Конституції України Розділом II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», а також Законом України «Про громадянство України» [39] та ін.

Так, даний інститут конституційного права України гарантує рівність людей у своїй гідності та правах, їх невідчужуваність та непорушність. Конституція України закріплює право людини на вільний розвиток своєї особистості, на життя, на повагу до його гідності, на свободу та особисту недоторканність, на недоторканність житла, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, на свободу пересування, на вільний вибір місця проживання, на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на свободу світогляду і віросповідання, на підприємницьку діяльність, на працю, на страйк, на відпочинок, на житло, на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло, на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, на освіту, на захист своїх прав у суді, на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [31].

Кожен має право вільно залишати територію України, направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і

службових осіб цих органів, володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності [31].

Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів; збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування; на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [31].

Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [31].

Зміст громадянства становлять права та обов'язки особи стосовно держави, з одного боку, а з другого - держави по відношенню до особи. Ці права й обов'язки виникають та існують у зв'язку з поширенням на особу юрисдикції держави. Таке поширення поряд з іншими факторами обумовлює набуття особою правосуб'єктності громадянина у повному обсязі, а також охорону її прав і законних інтересів з боку держави. Громадянські й політичні, економічні, соціальні та культурні права і свободи у повному обсязі надаються саме громадянам суверенної держави [2].

Отже, основною складовою частиною інституту конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні є норми, що регулюють права, свободи і обов'язки людини і громадянина. Вони визначають основні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні та їх види, механізм реалізації та гарантії прав, свобод і обов'язків людини і громадянина в Україні [2].

Наступним важливим інститутом конституційного права України є інститут форм безпосередньої демократії (форм прямого народовладдя). Даний інститут об'єднує у своєму складі конституційно-правові норми, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з безпосередньою реалізацією народного суверенітету через референдуми, вибори та інші форми безпосередньої демократії. Інститут форм безпосередньої демократії визначає принципи прямого народовладдя, поняття референдумів і виборів в Україні та їх види, порядок організації та проведення референдумів і виборів в Україні, відповідальність за порушення чинного виборчого законодавства, конституційно-правовий статус органів, уповноважених проводити референдуми і вибори в Україні, гарантії референдумів і виборів в Україні [2].

Так, народне волевиявлення в Україні здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років. Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування [31].

Всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених цією Конституцією. Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області. Виключно всеукраїнським референдумом вирішуються питання про зміну території України [31].

Інститут форм безпосередньої демократії в Україні представлений Розділом III Конституції України «Вибори. Референдум», Виборчим кодексом України [40], Законом України «Про вибори народних депутатів України» [41], Законом України «Про місцеві вибори» [42].

Отже, безпосередню демократію можна визначити як безпосереднє волевиявлення всього народу або його частини з метою здійснення суспільних функцій шляхом виборів, референдумів або в інших, не заборонених Конституцією і законами, формах [2].

Інститут форм безпосередньої демократії в Україні набув більш чіткого вираження з прийняттям Виборчого кодексу України, проте в частині всеукраїнського та місцевих референдумів даний інститут вимагає суттєвої модернізації, адже він залишається малоефективним. Проблема проведення референдумів особливо гостро постала після визнання неконституційним Закону України «Про всеукраїнський референдум» [43], [44] та подальшого не прийняття ніякого аналога, що б регулював дане питання. До того ж, інститут конституційних засад здійснення народовладдя слід збагатити тими формами і видами безпосередньої демократії, що дозволять народу України і територіальним громадам зберігати свою активність у період між виборами. Це, зокрема, інститут народної законодавчої ініціативи тощо [38].

Одним з фундаментальних інститутів конституційного права є інститут парламентаризму, парламентського права України, який визначає основні принципи вітчизняного парламентаризму, поняття парламенту (законодавча гілка влади), порядок його формування, склад і структуру, функції та повноваження, порядок роботи парламенту та основні парламентські процедури. Важливими складовими інституту парламентаризму є конституційно-правові норми, що визначають конституційно-правовий статус народного депутата України. Фактично ці норми на сьогодні сформувалися у самостійний інститут – інститут конституційного статусу парламентарія, який є похідним від інституту парламентаризму [2].

Так, єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Конституційний склад Верховної Ради України – чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять

років. Чергові вибори до Верховної Ради України відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Верховної Ради України [31].

Народні депутати України перед вступом на посаду народні депутати України складають перед Верховною Радою України таку присягу та здійснюють свої повноваження на постійній основі. Повноваження народних депутатів України припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України [31].

Верховна Рада України працює сесійно, а чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року. Засідання Верховної Ради України проводяться відкрито. Закрите засідання проводиться за рішенням більшості від конституційного складу Верховної Ради України [31].

Верховна Рада має низку державно важливих повноважень, серед яких внесення змін до Конституції України, призначення всеукраїнського референдуму, прийняття законів, затвердження Державного бюджету України, визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики України, призначення виборів Президента України, оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, усунення Президента України з поста в порядку імпічменту та ін. Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених цією Конституцією [31].

Інститут парламентаризму в Україні представлений Розділом IV Конституції України «Верховна Рада України», Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» [45], Законом України «Про статус народного депутата України» [46] та ін.

Отже, інститут парламентаризму в Україні має виключно важливе значення, адже Україна є парламентсько-президентською республікою.

Ще одним важливим інститутом конституційного права в Україні є інститут глави держави (президентства). Цей інститут включає в себе сукупність норм конституційного права, що визначають конституційно-правовий статус глави держави, порядок його обрання, функції та повноваження Президента України,

взаємовідносини Президента України як глави держави з іншими гілками влади, підстави для дострокового припинення його повноважень. Інститут президентства є виключно важливим для системи конституційного права України і відіграє ключову роль у системі інститутів державної влади, оскільки саме він є своєрідним стрижнем у механізмі поділу влад та системі стримувань і противаг між гілками влади [2].

Таким чином, Президент України є главою держави і виступає від її імені. Він обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років. Президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень та має ряд прав та обов'язків [31].

Так, Президент України забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави; представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України; приймає рішення про визнання іноземних держав; призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України; призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України; призначає позачергові вибори до Верховної Ради України; припиняє повноваження Верховної Ради України у випадках, передбачених Конституцією; вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України; призначає на посаду та звільняє з посади Генерального прокурора, половину складу Ради Національного банку України, половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення ті ін. [31]

При Президенті діє Рада національної безпеки і оборони України, що є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони. Президент є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, він призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань, здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави. Президент України також може бути усунений з поста Верховною Радою

України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину [31].

Інститут глави держави в Україні представлений Розділом V Конституції України «Президент України» та іншими законами та підзаконними актами.

Отже, інститут президентства в Україні має велике значення, адже президент має ряд повноважень щодо організації і діяльності органів законодавчої влади, щодо формування інших органів державної влади та призначення вищих посадових осіб. Президент України також є верховним головнокомандувачем і відповідає за безпеку держави як гарант її цілісності.

Наступним йде інститут виконавчої влади України. Він об'єднує норми конституційного права, які регулюють суспільні відносини, пов'язані зі здійсненням виконавчої влади в Україні. Цей інститут визначає конституційно-правовий статус органів виконавчої влади в Україні та їх роль і місце в системі органів державної влади, систему органів виконавчої влади в Україні (Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації), порядок формування і структуру органів виконавчої влади, їх функції та повноваження [2].

Так, Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, до складу якого входять Прем'єр-міністр України, Перший віцепрем'єр-міністр, віцепрем'єр-міністри та міністри. Кабінет Міністрів України має ряд повноважень. Він зокрема забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України; вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина; розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України; здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю; організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи; спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади та ін. [31]

Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації. Вони на відповідній території забезпечують виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади; законність і правопорядок; додержання прав і свобод громадян; виконання державних і регіональних програм та ін. [31]

Інститут виконавчої влади України представлений Розділом VI Конституції України «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади», Законом України «Про Кабінет Міністрів України» [47], Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» [48] та ін.

Отже, інститут виконавчої влади в Україні має важливе значення, адже саме органи виконавчої влади здійснюють реалізацію та втілюють в життя законів та інших нормативних актів України.

Ще одним інститутом конституційного права України є інститут судової влади. Даний інститут представлений нормами конституційного права, які регулюють суспільні відносини у галузі правосуддя і визначає конституційно-правовий статус судів загальної юрисдикції в Україні, основні принципи судоустрою і судочинства, систему судів загальної юрисдикції, порядок утворення судів і формування суддівського корпусу, їх функції та повноваження, конституційно-правовий статус суддів судів загальної юрисдикції, Вищої ради правосуддя, Державної судової адміністрації та інших органів, що забезпечують функціонування судів загальної юрисдикції [2].

Так, правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації. Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України. В Україні також діє Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд як вищі спеціалізовані суди [31].

Правосуддя здійснюють незалежні судді. У визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних. Призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя в порядку,

встановленому законом. Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права [31].

В Україні діє Вища рада правосуддя, яка вносить подання про призначення судді на посаду; ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; ухвалює рішення про звільнення судді з посади; надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою та ін. [31]

В Україні також діє прокуратура, яка здійснює підтримання публічного обвинувачення в суді; організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням; представництво інтересів держави в суді та ін. Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура [31].

Інститут судової влади в Україні представлений Розділом VIII Конституції України «Правосуддя», Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [49], Законом України «Про Вищий антикорупційний суд» [50], Законом України «Про Вищу раду правосуддя» [51].

Отже, інститут судової влади України відіграє важливу роль у суспільстві та державі, адже саме суди здійснюють правосуддя і являються важливим елементом стримувань і противаг між гілками влади.

Надзвичайно важливим інститутом конституційного права України є інститут конституційної юстиції. Він об'єднує норми конституційного права, що регламентують принципи конституційного судочинства, порядок формування та склад Конституційного Суду України, функції та повноваження Конституційного Суду України та порядок його діяльності, а також юридичну природу актів Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні [2].

Так, Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України. До складу Конституційного Суду України входять вісімнадцять суддів Конституційного Суду України, яких порівну призначають Президент України,

Верховна Рада України та з'їзд суддів України. Незалежність і недоторканність судді Конституційного Суду України гарантуються Конституцією і законами України [31].

До повноважень Конституційного Суду України належить вирішення питань про відповідність Конституції України законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; офіційне тлумачення Конституції України; здійснення інших повноважень, передбачених Конституцією України [31].

Конституційний Суд України надає висновки про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість. Рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені [31].

Інститут конституційної юстиції в Україні представлений Розділом XII Конституції України «Конституційний Суд України», Законом України «Про Конституційний Суд України» [52] та ін.

Інститут конституційної юстиції України є надзвичайно важливим інститутом конституційного права України, адже саме Конституційний Суд є тим органом конституційної юрисдикції, що вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України [2].

До основних інститутів системи конституційного права України належить й інститут адміністративно-територіального устрою України. Конституційно-правові норми, об'єднані в інститут територіального устрою, визначають поняття територіального устрою України, систему адміністративно-територіального устрою України, а також конституційно-правовий статус Автономної Республіки Крим, конституційно-правовий статус міст Києва і Севастополя. Цей інститут має виключно важливе значення для правового забезпечення цілісності й недоторканості території України в межах існуючого державного кордону [2].

Так, Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій, а систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. До складу України входять 24 області, Автономна Республіка Крим та міста зі спеціальним статусом Київ та Севастополь [31].

Автономна Республіка Крим є невід'ємною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених Конституцією України, вирішує питання, віднесені до її відання [31].

Інститут адміністративно-територіального устрою представлений в Україні IX Розділом Конституції України «Територіальний устрій України», X Розділом Конституції України «Автономна Республіка Крим», Законом України «Про Автономну Республіку Крим».

Інститут адміністративно-територіального устрою України є надзвичайно важливим, адже дія та юрисдикція законів України поширюється лише на територію України, а норми даного інституту саме і визначають ці території та їх розподіл. На даний момент цей інститут потребує більш детальної розробки. Наразі законопроект Закону України «Про засади адміністративно-територіального устрою України» перебуває на розгляді Верховної Ради України. Цей проект пропонує додати таку адміністративно-територіальну одиницю як громади, які утворюються на основі населених пунктів (міст, селищ, сіл). Даний законопроект також має положення щодо процедури утворення та ліквідації адміністративно-територіальних одиниць, встановлення та зміни меж адміністративно-територіальних одиниць, населених пунктів, порядок реєстрації адміністративно-територіальних одиниць.

Ще одним важливим інститутом конституційного права України є інститут місцевого самоврядування, що є одним з найбільших за нормативним вмістом

інститутів у системі конституційного права України. Даний інститут є сукупністю норм конституційного права, що регулюють суспільні відносин пов'язані з місцевим самоврядуванням. Зокрема, інститут місцевого самоврядування визначає загальні засади місцевого самоврядування, систему органів і посадових осіб місцевого самоврядування, порядок формування органів і посадових осіб місцевого самоврядування, форми місцевого самоврядування, функції та повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування, гарантії місцевого самоврядування тощо [2].

Так, місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. До складу сільської, селищної, міської, районної, обласної ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста, району, області на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Строк повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради, депутати якої обрані на чергових виборах, становить п'ять років [31].

Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад. Органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території [31].

Інститут місцевого самоврядування в Україні представлений XI Розділом Конституції України «Місьцеве самоврядування», Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [54] та ін.

Інститут місцевого самоврядування України має важливе значення для народу України, адже саме на засадах норм даного інституту жителі територіальних громад здатні вирішувати важливі питання місцевого значення.

Всі вищеперераховані інститути конституційного права України не є вичерпним переліком, адже дані інститути мають й інші похідні інститути, або їх також можна об'єднати і в більші інститути. Так, наприклад, інститут парламентаризму та інститут глави держави можна об'єднати в один інститут конституційних основ організації та діяльності державної влади. Поряд з традиційними основними інститутами почали розвиватися й інститути загальної частини конституційного права. Так, відбуваються спроби визнати та виокремити такі самостійні інститути конституційного права, як інститут Історії і теорії українського конституціоналізму, інститут Конституції України, інститут системи конституційного права, Інститут джерел конституційного права, інститут функцій конституційного права, інститут конституційно-правових відносин, інститут конституційно-правової відповідальності тощо [2].

Всі перераховані інститути загальної частини конституційного права знаходять свій вираз у галузі національного законодавства, юридичній науці та юридичній навчальній дисципліні. Враховуючи значення цих інститутів для системи конституційного права, їх сукупність прийнято називати загальною частиною (загальною теорією) конституційного права України [2].

Висновки до розділу 2

Отже, інститути конституційного права України складають певну узгоджену систему. Внутрішня побудова даної системи та групування інститутів між собою і викликають проблему їх класифікації. Існує велика кількість класифікацій, в залежності від вибору якої інститути отримують різне групування. Так, можна класифікувати інститути конституційного права за сутністю, за змістом (предметом), за функціями, за суб'єктами, за структурою, за формою об'єктивації, за умовами та територією дії, за часом дії.

Проте найпоширенішою є класифікація за предметом правового регулювання. Так, можна виділити такі інститути: інститут основ конституційного ладу України, інститут конституційно-правового статусу людини, інститут конституційних засад здійснення народовладдя, інститут конституційних основ організації та діяльності державної влади (інститут парламентаризму та інститут глави держави, інститут виконавчої влади), інститут місцевого самоврядування, інститут територіальної організації публічної влади в Україні та інститут правового захисту Конституції України.

Деякі з названих інститутів є напрочуд розвиненими в Україні, деякі потребують доопрацювання на державному рівні, як от наприклад, інститут конституційних засад здійснення народовладдя в частині здійснення референдуму, а деякі перебувають в стадії активного розвитку, наприклад інститут місцевого самоврядування, з новим законопроектом, який перебуває на розгляді Верховної Ради України.

Всі інститути конституційного права України є невід'ємними частинами конституційного права України, адже вони складають гармонійну і взаємопов'язану систему.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

3.1. Загальна характеристика основних функцій національних інститутів конституційного права

Так, як функції інститутів конституційного права в сучасній науці конституційного права являються не до кінця розкритими, почати розгляд цього питання слід з функцій права в цілому. Так, функціями права називають напрямки його впливу на суспільні відносини та їх впорядкування відповідно до цілей і завдань правового регулювання. Функції права прийнято розділяти на дві категорії: загально-соціальні та спеціально-юридичні [55].

Виділяють такі загально-соціальні функції права як інформаційна, гуманістична, прогностична, орієнтаційна, виховна, пізнавальна та профілактична [55].

Сутність інформаційної функції права полягає в тому, що держава інформує суб'єктів правовідносин стосовно їх прав та обов'язків, які держава вбачає як бажані або заборонені і закріплює їх у відповідних правових нормах [55].

Так, наприклад, ст. 43 Конституції України закріплює право кожного на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [31]. Ця стаття інформує громадян України стосовно закріпленого в даній нормі права кожного на працю. Всі норми права мають інформативну функцію.

Сутність гуманістичної функції права, полягає в тому, що право орієнтоване на гуманне цивілізоване регулювання суспільних відносин, і ця гуманність закріплюється в нормах права. Так, гуманними називають ті права і свободи людини, які складають підвалини справедливості [55].

Прикладом таких права можна вважати права, закріплені в Загальній декларації прав людини, згода на обов'язковість яких була надана Верховною

Радою України. Дані норми права знайшли своє відображення і в Конституції України. Так, ст. 27 Конституції України перекликається зі ст. 3 Загальної декларації прав людини і гарантує право на життя. Загалом всі норми права України мають гуманістичне спрямування і тією чи іншою мірою виконують гуманістичну функцію, де людина є найвищою цінністю [56], [31].

Наступна функція права – прогностична, сутність якої полягає в тому, що кожна особа може спрогнозувати свої дії та їх результат. Право дає так звану послідовність дій, за допомогою якої учасник правовідносин може спрогнозувати результат та свої подальші дії та в результаті досягнути певних цілей, заради яких він і вступає в ці відносини [55].

Так, наприклад ст. 41 Конституції України стверджує, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю [31]. Подальше розкриття сутності цієї статті відбувається в Цивільному Кодексі України. Так, бажаючи стати власником певного майна особа може укладе, зокрема, договір купівлі продажу або інший правочин, що передбачає перехід права власності на річ [57].

Наступна функція права – орієнтаційна, сутність якої полягає в тому, що людина, знаючи приписи правових норм, сама будує свою поведінку правомірним чином. Саме цього прагне держава визначаючи в правових нормах зразки правомірної поведінки [55].

Так, наприклад, ст. 32 Конституції України зазначає, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [31]. Таким чином, людина знаючи цю норму вибудовує свою поведінку законним чином і не буде збирати, зберігати, використовувати та поширювати конфіденційну інформацію про особу без її згоди та спершу отримає таку згоду.

Ще одна важлива функція права – виховна, сутність якої полягає в тому, що право призначене виховати людину своїм змістом, сформувати певний рівень правової культури. Встановлюючи певні заборони та дозволи, право показує якою

саме має бути бажана для суспільства поведінка та таким чином впливає на свідомість особи [55].

Так, наприклад, ст. 28 Конституції України зазначає, що кожен має право на повагу до його гідності, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [31]. Дана правова норма виховує в людини повагу до честі та гідності інших осіб, виховує світогляд, в якому катування, жорстоке та нелюдське поводження – це табу. Для порівняння в період Середньовіччя катування та подальше позбавлення життя в якості покарання було цілком законним і люди, які не мали до справи ніякого відношення збиралися на площах де відбувалося катування, щоб подивитися на процес у якості забави. Так, Гревська площа в Парижі, яка зараз має назву площа Отель-де-Віль, була місце публічної страти протягом кількох століть. На площі стояли шибениця та ганебний стовп. В середньовічній Франції було прийнято колесувати розбійників, а єретиків і відьом спалювати на вогнищах. Люди вважали це цілком нормальним і приходили подивитися на «виставу», адже такий вид покарання був закріплений законом, яким в той час був указ короля. В період сучасності така поведінка вважається недопустимою, адже вона йде проти принципів гуманності та заборонена законом, який виховав у нас дану установку.

Ще одна функція права – пізнавальна (гносеологічна), сутність якої полягає в тому, що особа, яка вивчає право, отримує необхідні знання про державу та держаний устрій, державні цінності [55].

Наприклад, ст. 75 Конституції України повідомляє, що єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України [31]. Таким чином, вивчаючи дану норму Конституції України можна отримати знання, що в Україні діє парламент, який має назву Верховна Рада України, і що парламент є органом законодавчої влади.

Щодо профілактичної функції права, то її суть полягає в тому, що певна частина правових норм містить заборони щодо поведінки, яка є небажаною для суспільства і передбачає негативні для особи наслідки, такі, наприклад, як втрата

свободи, матеріальних, організаційних благ. Такі наслідки стримують особу від протиправної поведінки [55].

Так, наприклад, стаття 30 Конституції України вказує, що проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку не допускається інакше як за вмотивованим рішенням суду [31]. Дана норма отримує подальше закріплення в ст. 162 Кримінального Кодексу України, де зазначається, що незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян, – караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років. Ті самі дії, вчинені службовою особою або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування, – караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років [58]. Таким чином встановлюючи заборону та наслідки порушення даної заборони виконується профілактична функція права, адже знаючи суворість покарання людина навряд чи захоче його отримати. Таким чином відбувається профілактика злочинів.

Друга категорія функцій права – спеціально-юридичні функції. Серед них виділяють регулятивну, охоронну, стимулюючу функції права та функцію оперативної дії [55].

Регулятивна функція права полягає у визначенні в правових нормах міри суб'єктивних прав та юридичних обов'язків учасників правовідносин і тим самим упорядкування цих відносин у вигляді бажаної правомірної поведінки. В свою чергу регулятивна функція права може бути статичною чи динамічною [55].

Так, статична регулятивна функція права полягає у встановленні певного статусу особи, її прав та обов'язків [55]. Наприклад, стаття 113 Конституції України встановлює, що Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, а ст. 116 встановлює його повноваження [31].

Динамічна регулятивна функція пов'язана з активними діями учасників правовідносин, що закріплені в нормах права [55]. Так, ст. 887 Цивільного кодексу

України, врегульовуючи відносини підяду на проведення проектних та пошукових робіт, закріплює: «За договором підяду на проведення проектних та пошукових робіт підрядник зобов'язується розробити за завданням замовника проектну або іншу технічну документацію та (або) виконати пошукові роботи, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити їх» [57]. Таким чином дана норма передбачає виконання певної дії, а не лише закріплення статусу, прав чи обов'язків.

Наступна спеціально-юридична функція права – охоронна, що спрямована на охорону суспільних відносин, встановлюючи заборону на вчинення протиправних дій та застосування юридичних санкцій у разі їх порушення. В основному охоронну функцію виконують норми Особливої частини Кримінального кодексу та Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення [55]. В багатьох нормативно-правових актах встановлені заборони певних дій, проте юридичні санкції прописані в основному в Кримінальному кодексі України та в Кодексі України про адміністративні правопорушення. Хоча певні норми, закріплені в одному нормативно-правовому акті можуть знайти своє подальше закріплення в іншому. Так, наприклад, ст. 27 Конституції України зазначає, що кожна людина має невід'ємне право на життя і ніхто не може бути свавільно позбавлений життя [31], що знайшло своє відображення в ст. 115 Кримінального кодексу України, що зазначає, що вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років [58]. Сукупність даних норм права є відображенням охоронної функції права.

Ще однією спеціально-юридичною функцією права є стимулююча функція, що полягає в тому, що держава встановлює норми, що передбачають настання позитивних наслідків, таких як покращення правового статусу особи, наданням їй певних пільг, у разі здійснення правомірної суспільно корисної поведінки [55]. Так, наприклад відповідно до ст. 106 Кодексу законів про працю за погодинною системою оплати праці робота в надурочний час оплачується в подвійному розмірі годинної ставки, а за відрядною системою оплати праці за роботу в надурочний час виплачується доплата у розмірі 100 відсотків тарифної ставки працівника відповідної кваліфікації, оплата праці якого здійснюється за погодинною

системою, - за всі відпрацьовані надурочні години [59]. Таким чином особі пропонується нагорода за надурочну роботу, чим стимулюється її продуктивність та схильність до такого виду роботи.

Надзвичайно важливою спеціально-юридичною функцією є функція оперативної дії права в ситуаціях, які передбачити наперед було неможливо [55]. Так, надзвичайну ситуацію, яка виникла в Україні внаслідок воєнних дій на Сході України та захоплення певних східних територій був прийнятий Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», що визначає «тимчасовий порядок організації місцевого самоврядування, діяльності органів місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей з метою створення умов для якнайшвидшої нормалізації обстановки, відновлення правопорядку, конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для повернення жителів до вимушено залишених місць постійного проживання, їх реінтеграції, а також для відновлення життєдіяльності в населених пунктах у Донецькій та Луганській областях та розвитку територій» [60].

Функції права поширюються також і на функції інститутів конституційного права, так як вони складаються з певної групи тісно пов'язаних норм права, що регулюють конституційно-правові відносини. Проте, конституційне право має свої особливості щодо його функцій. Так, до функцій конституційного права можна включити політичну, ідеологічну, юридичну, установчу та обмежувальну [61].

Так, політична функція конституційного права полягає в закріпленні основ конституційного ладу, політичного режиму. Так, Конституцією України встановлена, що Україна є унітарною, парламентсько-президентською республікою з поділом влади на три гілки – законодавчу (Верховна Рада), виконавчу (Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади), судову та Президента як гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [31].

Ідеологічна функція конституційного права полягає в закріпленні основоположних цінностей Української держави, спрямовує людей на дотримання законів та шанування нормативно-закріплених цінностей. Так, ст. 1 Конституції України встановлює, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава, а ст. 3 визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю [31].

Юридична функція конституційного права передбачає визнання Конституції України основним законом держави, а також закріплення базової системи національного права. Так, ст. 8 Конституції України зазначає, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права, а Конституція України має найвищу юридичну силу. До того ж Конституція є базовим законом, а всі інші закони та нормативно-правові акти повинні прийматися на основі Конституції України і відповідати їй [31].

Установча функція конституційного права передбачає встановлення основних правових інститутів України, основ правового статусу громадян, системи органів державної влади та місцевого самоврядування.

Обмежувальна функція конституційного права означає те, що разом з наданням певних повноважень державної влади, відбувається одночасне обмеження інших органів державної влади. Це закріплення так званої системи стримань та противаг.

Таким чином, аналізуючи викладені вище дані можна виділити наступні функції інститутів конституційного права України: політичну, ідеологічну, гуманістичну, юридичну, установчу, регулятивну, обмежувальну, інформаційну, прогностичну, орієнтаційну, виховну, пізнавальну та профілактичну. В свою чергу гуманістичну функцію можна включити до ідеологічної функції, адже визнання людини як найвищої соціальної цінності держави є частиною ідеології України.

3.2. Проблема правозастосування інститутів конституційного права України

Інститут основ конституційного ладу України визначає основи суспільного та державного ладу країни та виконує політичну, ідеологічну, гуманістичну, юридичну, установчу, інформаційну, орієнтаційну, пізнавальну та виховну функції.

Відповідно до ст. 1 Конституції України Україна є суверенною і незалежною державою. Суверенітетом називається верховенство держави на своїй території та незалежність у міжнародних відносинах. Таким чином закріплення суверенітету в Україні відбувається на конституційному рівні та є нормою інституту основ конституційного ладу України. Проте в умовах сьогодення та прагненням України долучитися до Європейського Союзу суверенітет нашої держави починає дещо обмежуватися. Вже давно піддавалося дискусії питання проблеми часткового обмеження суверенітету країн-членів ЄС, адже дані країни добровільно обмежують свій суверенітет, шляхом делегування повноважень їх інститутам і органам з метою досягнення ними статутних цілей. Так, значна частина повноважень держав-членів у економічній сфері переходить у відання інститутів ЄС. Проте поступове втручання ЄС у внутрішні справи нашої країни вже почалося і Україна охоче погоджується з таким перебігом подій щоб наблизитися до Копенгагенських критерій членства в Європейському Союзі.

Варто звичайно зазначити, що Україна сама погодилася на такі умови і дозволяє Європейському Союзу «наставляти нас на істинний шлях» щоб отримати додаткове фінансування. Україна залучає допомогу Євросоюзу в реалізації ключових реформ та імплементації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Таким чином ЄС надає Україні експертні консультації у розробці, координації та моніторингу виконання державних планів реформ, надає експертну підтримку міністерствам у розробці та впровадженні реформ у пріоритетних секторах, а також трансформації міністерств у контексті реформи державного управління [63]. Тобто по суті ЄС надає Україні вказівки щодо питань внутрішнього управління, що є зазіханням на суверенітет держави.

Ще однією проблемою даного інституту є реалізація положень ст. 2 Конституції України. Так, в статті зазначається, що територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною [31]. Проте з початком збройної агресії Росії проти України на сході та окупацією Криму цілісність та недоторканість території України була порушена. Росія, порушуючи положення міжнародного права зазіхнула на територію України і почала гібридну війну на сході України. Наразі для України гостро постає питання відновлення цілісності кордонів та миру.

Ще одним інститутом конституційного права України, який наразі підлягає критиці та обговоренням в Україні є інститут конституційного правосуддя. Гостро постає питання забезпечення позаполітичного статусу Конституційного Суду України та проблема неможливості виправлення Конституційним Судом України власної помилки у винесенні рішення (даванні висновку).

Так, Мартинюк Р. у своїй статті «Проблеми конституційного правосуддя в Україні» зазначає: «Реальне досягнення позаполітичного статусу Конституційного Суду України у вітчизняній державно-правовій практиці, нажаль, залишається нерозв'язаною проблемою, яка відображає загальну ситуацію із залежністю судових органів в Україні від інших владних структур. Приймаючи до уваги особливу роль Конституційного Суду України в механізмі реалізації Основного Закону України, гаранта його верховенства в системі національних правових актів, виконанні функції арбітра в розв'язанні компетенційних спорів між вищими органами держави уявляється необхідним максимально деталізувати конституційно-правовий статус Конституційного Суду України на рівні Основного Закону України» [64]. Дана проблема також залишається через процедуру призначення суддей Конституційного Суду України. Так, відповідно до ст. 148 Конституції України Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України [31]. Президент України є головою партії, так само як представники парламенту, тому вони по можливості обирають судде більш прихильних ідеалам їхніх партій.

Іншою проблемою інституту конституційного правосуддя є закріплена в Конституції України остаточність рішень Конституційного Суду України. Так, ст. 151-2 зазначає, що рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені [31]. Обов'язковість рішень Конституційного Суду України також розповсюджується і на сам Конституційний Суд України. Конституційний Суд України володіє виключним правом вносити остаточні рішення в межах вирішуваних питань, що включені до його компетенції, проте і він не застрахований від помилок, адже рішення приймають люди. Надивлячись на це Конституційний Суд по суті, уповноважений діяти за принципом внутрішнього прецеденту, зв'язує себе власними рішеннями і може відмовитись від них лише за результатами зміни норм, які вони тлумачили, що є серйозною вадою інституту конституційного судочинства в нашій державі [64].

У випадку прийняття судом хибних рішень, суд є змушеним слідувати своїм власним хибним рішенням. Проте обов'язком Конституційного Суду України є захищати принцип верховенства права та Конституції України. Така ситуація цілком можливо може скластися, тому суд неодмінно повинен володіти правом перегляду своїх власних хибних, а відтак, неконституційних рішень і висновків. Мартинюк Р. зазначає, що «позбавити Суд цього права означає позбавити можливості Конституційний Суд України належним чином виконувати його ключове конституційне завдання – забезпечувати верховенство Конституції України на всій території держави, що може підірвати репутацію незаінтересованої, неупередженої і справедливої судової влади» [64].

До того ж останнім часом рішення Конституційного Суду України піддаються критиці, особливо у зв'язку з прийняттям Рішення у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України [65]. Дане рішення стосувалося скасування п. 8 ст. 11 Закону України «Про запобігання корупції» щодо «здійснення в порядку, визначеному цим Законом, контролю та перевірки декларацій суб'єктів

декларування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя суб'єктів декларування» [66]. Це скасувало подання електронних декларацій в Україні.

Даний випадок наводить на інший шлях можливого вирішення даних проблем в подальшому. Даний пункт в Законі України «Про запобігання корупції» існував від 2014 року і був скасований в 2020 році. Тобто він залишався чинним попри можливу неконституційність протягом 6 років. Це наводить на думку, що можливо існують і інші чинні нормативно-правові акти, які не відповідають Конституції України, проте це питання не розглядається через відсутність конституційного подання. Можливим рішенням даної проблеми є надання законопроектів, вже затверджених Верховною Радою на конституційну оцінку Конституційному Суду України. Звичайно процедура оцінки може зайняти багато часу і це уповільнить процес прийняття законів, проте це допоможе зняти можливість таких випадків в подальшому. До того ж, таку процедуру можуть проходити не всі законопроекти, а лише найбільшого значення для країни, проте такий варіант також викликає багато питань з того як саме вирішити які законопроекти будуть найбільш важливими для країни. Вирішення даної проблеми потребує подальшого дослідження.

Ще один інститут конституційного права, який потребує доопрацювання це інститут конституційних засад здійснення народовладдя, саме в частині проведення референдуму.

В Україні референдум продився двічі – одного разу його рішення було втілене в життя і Україна оголосила незалежність, інший референдум проводився в 2000 році і стосувався роботи Верховної Ради, а саме підтримавши обмеження депутатської недоторканності, скорочення парламенту до 300 депутатів, формування двопалатного парламенту і розширення переліку підстав для розпуску Верховної Ради. На всі вищезазначені питання народ проголосував за, проте дане рішення так і не втілило в життя, окрім норми про розпуск парламенту в разі несформування більшості. Закон про референдум від 1991 року змінився в 2012 році на новий, який був визнаний неконституційним в 2018 за Рішення

Конституційного Суду України. Таким чином в Україні відсутній будь-який закон про проведення референдуму, попри закріплені в Конституції норми. Наразі розробляється проект Закону про народовладдя, який має включати також і норми, що регулюють проведення референдуму.

Разом з тим виникають деякі побоювання, щодо змісту майбутнього закону, адже Російська Федерація використала проведення референдуму на свою користь та анексувала Крим ніби то за результатами референдуму. Проте прийняття нового закону є необхідним, адже дане право закріплене в Конституції а місцеві громади потребують змоги регулювати місцеві питання на місцевих референдумах. Разом з тим Закон про всеукраїнський референдум повинен мати серйозні запобіжники та не повинен дозволяти приймати закони в обхід Верховної Ради. Проте користуватись правом на проведення референдуму влада повинна виважено і не виносити питання, що може призвести до розколу країни та суспільства.

Ще один інститут, який потребує удосконалення – це інститут парламентаризму в Україні, особливо в частині здійснення парламентського контролю.

Так, основними формами проведення парламентського контролю є: розгляд звітів і доповідей Кабінету Міністрів України, проведення «години запитань до Уряду» та проведення парламентських слухань. Так, в результаті Верховна Рада може порушити питання про відповідальність уряду [67].

Пороте регулювання контрольних повноважень парламенту мають деякі недоліки, такі як:

1. Недоліки в конституційному регулюванні відносин, пов'язаних з внесенням, розглядом та прийняттям парламентом рішення щодо Програми діяльності Уряду. Так, згідно зі ст. 114 Конституції України метою діяльності Кабінету Міністрів України є виконання Програми діяльності уряду, схваленої Верховною Радою. Проте, Конституція України не регулює питання про те, чи є подання такої Програми на розгляд парламенту правом чи обов'язком Кабінету Міністрів України, якими є наслідки несхвалення цієї Програми, на який строк вона має

затверджуватись, чи може парламент скасувати власне рішення про її схвалення [68].

2. Недостатній рівень конкретизації взаємодії з органами, підконтрольними парламенту, які не входять до складу Кабінету Міністрів. Так, деякі органи державної влади та установи мають звітувати Верховній Раді України, проте парламент не має дієвих важелів для забезпечення виконання цими органами обов'язків щодо підзвітності [68]. Для вирішення даної проблеми необхідно визначити правові наслідки неподання звітів органами, підзвітними Верховній Раді [68].
3. Недоліки у регулюванні «години запитань до Уряду». У ряді Європейських країн на дану процедуру відводиться або один день на тиждень, або ж по одній годині протягом декількох днів на тиждень. Такий підхід підвищує ефективність парламентського контролю, натомість в Україні він проводиться 1 раз на тиждень з 10 по 11, тобто 1 годину. До того ж «година запитань» має чітко визначену тематику, а попереднє письмове повідомлення уряду про зміст запитання, на яке він має дати відповідь, є правом, а не обов'язком ініціаторів запитання [67], [68].
4. Недоліки у регулюванні парламентських слухань. Правове регулювання порядку ініціювання та проведення парламентських слухань потребує удосконалення. До того ж більш ефективним було б проведення таких слухань не Верховною Радою у повному обсязі, а певними комітетами, що звузило б тематику слухань та сприяло б ефективному використанню часу [67], [68].

Ще однією проблемою інституту парламентаризму є регулювання діяльності комітетів Верховної Ради. Так, в законодавстві відсутні науково обґрунтовані критеріїв розмежування компетенції комітетів та визначення їхньої оптимальної кількості. Тому кількість членів комітетів різна [68].

До того ж недосконалою є процедура правового регулювання процедури комітетських слухань. Так, повідомлення про дату і місце проведення слухань та питання, що виносяться на обговорення, надсилається лише учасникам слухань (а

не розміщується заздалегідь у відкритому доступі); загальні критерії відбору учасників слухань, загальні вимоги до регламенту слухань Законом не визначено; Законом не передбачені обов'язкове попереднє поширення матеріалів до слухань серед їх учасників, які не є депутатами (матеріали видаються відповідним учасникам у день слухань), оприлюднення матеріалів слухань, стенограм виступів учасників [68].

Ще один інститут, який найближчим часом чекає реформування – це інститут територіальної організації публічної влади в Україні. Так, наразі у Верховній Раді на розгляді перебуває законопроект Про засади адміністративно-територіального устрою України, що визначатиме засади адміністративно-територіального устрою України, порядок утворення, ліквідації, встановлення і зміни меж адміністративно-територіальних одиниць, що до цього не мало належного регулювання [69].

Відповідно до даного законопроекту виділяють рівні адміністративно-територіальних одиниць. Так, адміністративно-територіальні одиниці є регіонального, субрегіонального, базового та допоміжного рівнів. Адміністративно-територіальними одиницями регіонального рівня є Автономна Республіка Крим та області. Адміністративно-територіальними одиницями субрегіонального рівня є райони в Автономній Республіці Крим та в областях. Адміністративно-територіальними одиницями базового рівня є громади, які утворюються на основі населених пунктів (міст, селищ, сіл). Адміністративно-територіальними одиницями допоміжного рівня є райони в містах [69].

Даним законопроектом також визначаються підстави для зміни адміністративно-територіального устрою. Так, зміна меж адміністративно-територіальних одиниць здійснюється у разі: 1) включення території (частини території) однієї адміністративно-територіальної одиниці до складу іншої адміністративно-територіальної одиниці такого ж рівня адміністративно-територіального устрою; 2) уточнення меж адміністративно-територіальних одиниць у випадках, передбачених законом [69].

Утворення, ліквідація, встановлення (зміна) меж громад, визначення та зміна їх адміністративних центрів здійснюється Кабінетом Міністрів України у

визначеному ним порядку. Рішенням про утворення, ліквідацію, встановлення (зміну) меж громад визначаються перелік населених пунктів, що входять до складу відповідних громад, та їх межі [69].

Утворення, ліквідація, встановлення (зміна) меж районів здійснюється Верховною Радою України. Встановлення (зміна) меж міста також здійснюється Верховною Радою України. Встановлення (зміна) меж селища, села здійснюється відповідною сільською, селищною, міською радою за попереднім погодженням із Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, відповідною обласною державною адміністрацією [69].

Згідно з даним законопроектом відомості про адміністративно-територіальні одиниці та населені пункти підлягають державній реєстрації шляхом включення (виключення) до Державного реєстру адміністративно-територіальних одиниць та населених пунктів України [69].

Ще одним інститутом, який потребує подальшого розвитку це інститут місцевого самоврядування. Наявність місцевого самоврядування є однією з умов демократичності суспільства, що є наближеною до ідеї народовладдя.

Відповідно до ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [31].

В ст. 3 Європейської Хартії місцевого самоврядування, яку ратифікувала Україна «місцеве самоврядування означає право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення» [70].

В Україні відповідно до ст. 6 Закону України «Про місцеве самоврядування» первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень визначено територіальну громаду села, селища, міста. Натомість відповідно до Європейської Хартії місцевого самоврядування основним носієм його функцій є органи місцевого самоврядування [70]. Україна, ратифікувавши

Хартію погодилась з її обов'язковістю. Відтак нагальною є потреба збалансувати норми Конституції України, Хартії та законодавства, що регулює функціонування місцевого самоврядування [71].

На регіональному рівні місцеве самоврядування в Україні представлене районними і обласними радами, які не мають своїх виконавчих структур. Програми соціально-економічного й культурного розвитку, інші цільові програми, обласний, районний бюджет, рішення рад з інших питань виконують відповідні місцеві державні адміністрації, які є органами державної виконавчої влади і радам не підпорядковані, а лише їм підзвітні та підконтрольні в частині делегованих радами повноважень, що не відповідає нормам Хартії [71].

Реформа місцевого самоврядування у цій частині має бути спрямована на відновлення виконавчих органів районних та обласних рад. Місцевим державним адміністраціям мають бути надані функції нагляду і контролю за законністю в діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування, а також координації діяльності місцевих органів виконавчої влади [71].

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає на базовому рівні модель місцевого самоврядування, коли і раду, і мера (сільського, селищного, міського голову) обирає громада. Але ця модель виявилася неефективною, оскільки передбачена Законом система стримувань і противаг не є збалансованою [71].

Першим елементом системи місцевого самоврядування в місті є територіальна громада, яка в існуючій моделі є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень. Громада шляхом прямого голосування обирає міського голову і міську раду (депутатів), але впливу на них практично не має, оскільки надане їй право достроково припинити повноваження і ради, і міського голову реалізувати неможливо через відсутність закону про місцеві референдуми [71].

І в Конституції, і в Законі України «Про місцеве самоврядування» встановлено, що місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою

як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: міські ради та їх виконавчі органи [71].

Однак, крім виборів, територіальна громада позбавлена можливостей ухвалювати імперативні рішення, тобто безпосередньо здійснювати місцеве самоврядування, з тієї ж причини: відсутності законів про місцеві референдуми та про загальні збори громадян за місцем проживання. Порядок застосування громадою форм прямої (безпосередньої) демократії законодавчо не врегульовано [71].

Другим важливим елементом системи місцевого самоврядування у місті є міська рада, яка в існуючій моделі обрана територіальною громадою як єдиний її представницький орган, але позбавлена можливості ефективно виконувати свої функції і повноваження [71].

Причинами цього є те, що рада не має свого голови, який би організовував і забезпечував її діяльність, свого апарату, який був би їй підпорядкований та забезпечував її роботу; рада має недостатній вплив на міського голову та свої виконавчі органи, оскільки вони нею утворюються, але їй не підпорядковані, керівники виконавчих органів часто ігнорують рішення ради та її вимоги про звітування; нерідко «всесильний» міський голова своєю поведінкою провокує конфлікти з депутатами, чим налаштовує їх на неприйняття внесених ним проектів рішень, що дає підстави голові свою нездатність ефективно керувати виконавчими органами ради перекладати на депутатів тощо [71].

До того ж, наявні суперечності в Законі України «Про місцеве самоврядування» законі щодо апарату. Так, у статті 26, яка містить перелік виключних повноважень міської ради, їй надано право затверджувати за пропозицією міського голови загальну чисельність апарату ради та витрат на його утримання. А в статті 42, яка містить перелік повноважень міського голови, встановлено, що він здійснює керівництво апаратом ради та її виконавчого комітету. Ці положення плутають і стає незрозумілим, чи тут йдеться про один апарат, який забезпечує діяльність і ради, і її виконкому, чи це два різних апарати.

Законом взагалі не визначено, хто визначає структуру апарату і хто призначає та звільняє з посад його працівників [71].

Міський голова фактично домінує в міській раді. Оскільки рада не має свого керівника, то міський голова, який юридично не є головою ради, фактично здійснює функції її голови: скликає сесії ради, формує порядок денний сесій, головує на сесіях, бере участь у прийнятті рішень радою (голосує), підписує або накладає вето на прийняті радою рішення, вносить раді кандидатуру секретаря ради тощо [71].

Міський голова також очолює виконавчий комітет ради; вносить раді пропозиції щодо структури, чисельності та витрат на утримання виконавчих органів ради; призначає і звільняє з посад керівників виконавчих органів ради; здійснює керівництво апаратом ради та її виконавчого комітету тощо [71].

Міський голова має цілу низку повноважень як міський голова і головна посадова особа територіальної громади: скликає загальні збори громадян за місцем проживання, забезпечує виконання рішень місцевого референдуму, звертається до суду у визначених законом випадках тощо [71].

Міський голова при здійсненні наданих повноважень підзвітний, підконтрольний і відповідальний перед територіальною громадою, відповідальний — перед міською радою, а з питань здійснення виконавчими органами ради делегованих повноважень органів виконавчої влади — також підконтрольний обласній державній адміністрації. Проте, Закон України «Про місцеве самоврядування» не дає визначення понять «підзвітність», «підконтрольність» і «відповідальність», що призводить до різного їх розуміння і тлумачення [71].

Отже, деякі інститути конституційного права України потребують реформування, деякі доповнення та подальшого розкриття нормами національного права.

Висновки до розділу 3

Отже, розкриваючи сутність функцій інститутів конституційного права можна дійти висновку, що вони поєднують у собі функції норм права та функції конституційного права. Так, можна виділити наступні функції інститутів конституційного права: політичну, ідеологічну, гуманістичну, юридичну, установчу, обмежувальну, інформаційну, прогностичну, орієнтаційну, виховну та пізнавальну. Так, політична функція закріплює засади конституційного ладу та політичного режиму, ідеологічна функція закріплює основні цінності та орієнтири держави, гуманістична функція може входити в категорію ідеологічної функції, адже визначає спрямування держави на закріплення гуманістичних цінностей і людини як найвищу соціальну цінність. Юридична функція закріплює Конституцію України як Основний Закон держави, та як базову систему національного права. Установча функція встановлює правовий статус громадян, органів державної влади та місцевого самоврядування. Обмежувальна функція визначає межі діяльності органів влади, створюючи систему стримувань і противаг. Інформаційна функція полягає в повідомленні суб'єктів правовідносин про їх права та обов'язки. Прогностична функція полягає в наданні людині можливості спрогнозувати результат та послідовність дій за рахунок закріплених правових норм. Орієнтаційна функція полягає в наданні людині прикладів правомірної поведінки. Виховна функція виховує в людини ті цінності, які притаманні даній державі, пізнавальна функція допомагає людині дізнатися про правові основи даної країни.

До того ж, певні інститути конституційного права України потребують подальшого доопрацювання а також більш чіткого практичного застосування. Так, наприклад інститут основ конституційного ладу потребує більш кропіткого ставлення до суверенітету України в умовах Євроінтеграції. Інститут конституційного судочинства потребує деполітизації Конституційного Суду та можливе запровадження новинок щодо розгляду законопроектів. Інститут

народовладдя потребує регулювання щодо проведення референдуму. Реформ також потребує інститут парламентаризму та місцевого самоврядування.

ВИСНОВКИ

Досліджуючи інститути конституційного права України можна визначити, що інститут конституційного права – сукупність відносно відособлених правових норм у рамках певної галузі права, що регулюють певний вид суспільних відносин, проте деякі вчені ототожнюють їх з структурними елементами Конституції України.

Серед ознак виділяють загальні та кваліфікуючі ознаки. Так, до загальних відносять єдність норм, що утворюють правовий інститут; єдність загальних положень, принципів, понять та конструкцій інституту; цільність і завершеність регулювання чітко визначеного виду суспільних відносин, що є предметом конституційного права; однорідність суспільних відносин на які спрямована дія норм, об'єднаних у конкретний інститут конституційного права; автономність існування нормативного матеріалу в межах інституту; функціональна спеціалізація норм у межах інституту.

До кваліфікуючих ознак інститутів конституційного права України можна віднести важливе політичне, соціальне, культурне чи економічне значення для держави; норми, що регулюють суспільні відносини, що підпадають під конституційно-правове регулювання, мають структурний та функціональний зв'язок; для регулювання суспільних відносин, що є предметом конституційно права, наявні матеріальні та процесуальні конституційні та інші норми права; для кожного інституту конституційного права характерні певні власні методи регулювання та власний суб'єктивний склад; зовнішнє вираження інститутів права проявляється у вигляді окремих розділів Конституції України, самостійних законів, самостійних розділів законів чи підзаконних нормативно-правових актів тощо.

Досліджуючи історію становлення інститутів конституційного права України можна виділити два етапи: доконституційний та конституційний.

Доконституційний розвиток починається з середини XVII століття і пов'язується з розвитком козацтва та укладанням угод гетьманами та розвитком конституційних ідей.

Конституційний етап можна розділити на періоди: 1710 – 1917 рр. – період формування інститутів конституційного права України, що починається з прийняттям Конституції Пилипа Орлика і до приходу до влади більшовиків та початком радянської влади; 1917 – 1991 рр. – період розвитку інститутів конституційного права під впливом радянського світогляду, що починається з приходом до влади більшовиків та закінчується проголошенням незалежності України; 1991 – 1996 рр. – період початку формування інститутів національного конституційного права вже у період незалежності, що починається з проголошенням незалежності України та до прийняття нової Конституції України; 1996 – і донині – період розвитку, вдосконалення та реформування інститутів конституційного права України, що починається з прийняттям чинної Конституції і характеризується також низкою прийнятих законів щодо внесення змін до Конституції України.

Інститути конституційного права складають систему інститутів конституційного права України, загальне уявлення про яку дає зміст Конституції України. Існують різні види класифікацій інститутів конституційного права: 1) за сутністю – інститути конституційного права, які втілюють у собі волю та легітимні інтереси Українського народу, Української держави та територіальних громад України; 2) за походженням – інститути природного та позитивного конституційного права; інститути матеріального та процесуального конституційного права; інститути загальної й особливої частин конституційного права; інститути національного та міжнародного насамперед європейського конституційного права; 3) за змістом (предметом) – інститути основ конституційного ладу України; конституційних засад здійснення народовладдя; конституційно-правового статусу людини; конституційних основ організації та діяльності державної влади; конституційних основ місцевого самоврядування та правового захисту Конституції України; конституційних засад територіальної організації публічної влади в Україні; 4) за формою об'єктивації – інститути конституційного права закріплені в Конституції України, законах України, підзаконних нормативно-правових актах; 5) за суб'єктами інститути

конституційного права – загальні, спеціальні та виключні інститути конституційного права; за структурою – генеральні, основні та субінститути конституційного права або загальні (складні), головні та початкові інститути конституційного права; 6) за функціями – установчі, регулятивні, охоронні, дозвільні та інші; 7) за умовами та територією дії – загальнодержавні та місцеві (локальні) інститути конституційного права; за часом дії – постійні, тимчасові та виключні інститути конституційного права.

Проте найбільш поширеною вважається класифікація інститутів конституційного права за предметом їх правового регулювання. Таким чином можна виділити такі інститути конституційного права як інститут основ конституційного ладу України, інститут конституційно-правового статусу людини та громадянина, інститут конституційних засад здійснення народовладдя, інститут конституційних основ організації та діяльності державної влади, інститут місцевого самоврядування, інститут територіальної організації публічної влади в Україні та інститут правового захисту Конституції України.

Так, інститут основ конституційного ладу України представлений сукупністю конституційно-правових норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з загальними засадами суспільного та державного ладу в Україні. Інститут конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні представлений сукупністю конституційно-правових норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з належністю особи до громадянства України та правами, свободами і обов'язками людини і громадянина та їх гарантіями. Інститут форм безпосередньої демократії об'єднує норми, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з безпосередньою реалізацією народного суверенітету через референдуми, вибори та інші форми безпосередньої демократії.

Інститут парламентаризму України визначає основні принципи вітчизняного парламентаризму, поняття парламенту, порядок його формування, склад і структуру, функції та повноваження, порядок роботи парламенту та основні парламентські процедури. Інститут глави держави включає в себе сукупність норм конституційного права, що визначають конституційно-правовий статус глави

держави, порядок його обрання, функції та повноваження Президента України, взаємовідносини Президента України як глави держави з іншими гілками влади, підстави для дострокового припинення його повноважень. Інститут виконавчої влади України регулює суспільні відносини, пов'язані зі здійсненням виконавчої влади в Україні.

Інститут судової влади України включає нормами конституційного права, які регулюють суспільні відносини у галузі правосуддя і визначають конституційно-правовий статус судів загальної юрисдикції в Україні, основні принципи судоустрою і судочинства. Інститут конституційної юстиції включає норми, що регламентують принципи конституційного судочинства, порядок формування та склад Конституційного Суду України, функції та повноваження Конституційного Суду України. Інститут адміністративно-територіального устрою України включає норми, що визначають поняття територіального устрою України, систему адміністративно-територіального устрою України. Інститут місцевого самоврядування є сукупністю норм конституційного права, що регулюють суспільні відносини пов'язані з місцевим самоврядуванням.

Серед функцій інститутів конституційного права можна виділити політичну, ідеологічну, гуманістичну, юридичну, установчу, обмежувальну, інформаційну, прогностичну, орієнтаційну, виховну та пізнавальну. Так, політична функція закріплює засади конституційного ладу та політичного режиму, ідеологічна закріплює основні цінності та орієнтири держави, гуманістична визначає спрямування держави на закріплення гуманістичних цінностей. Юридична функція закріплює Конституцію України як базову систему національного права. Установча функція встановлює правовий статус громадян, органів державної влади та місцевого самоврядування. Обмежувальна функція визначає межі діяльності органів влади, створюючи систему стримувань і противаг. Інформаційна функція полягає в повідомленні суб'єктів правовідносин про їх права та обов'язки. Прогностична функція полягає в наданні людині можливості спрогнозувати результат та послідовність дій за рахунок закріплених правових норм. Орієнтаційна функція полягає в наданні людині прикладів правомірної поведінки. Виховна

функція виховує в людини ті цінності, які притаманні даній державі, пізнавальна функція допомагає людині дізнатися про правові основи даної країни.

До того ж, певні інститути конституційного права України потребують подальшого доопрацювання а також більш чіткого визначення методології застосування їх на практиці. Так, наприклад інститут основ конституційного ладу потребує більш кропіткого ставлення до суверенітету України в умовах наявності в нашої держави бажання вступу до Європейського Союзу. Інститут конституційного судочинства потребує деполітизації Конституційного Суду та можливе запровадження новинок щодо попереднього розгляду особливо важливих законопроектів Конституційним Судом України перед вступом їх в силу. Інститут народовладдя потребує регулювання щодо проведення референдуму. Реформ також потребує інститут парламентаризму та місцевого самоврядування.

РЕЗЮМЕ

Кваліфікаційна робота Шевченко Юлії Олександрівни на тему: «Інститути Конституційного права України: проблеми теорії та практики».

В кваліфікаційній роботі Шевченко Юлії Олександрівни розглянуто поняття та ознаки інститутів конституційного права, досліджено історію розвитку інститутів національного конституційного права, проаналізовано проблему класифікації інститутів конституційного права України, досліджено особливості характеристики окремих інститутів конституційного права України, сформовано основні функції інститутів конституційного права України, проаналізовано проблему реалізації інститутів конституційного права України.

У першому розділі роботи, що має назву «Історико-теоретичні засади інститутів конституційного права України» було розглянуто поняття та ознаки інститутів конституційного права та досліджено історію розвитку інститутів національного конституційного права.

У другому розділі роботи, що має назву «Особливості систематизації інститутів конституційного права України» було проаналізовано проблему класифікації інститутів конституційного права України та досліджено особливості характеристики окремих інститутів конституційного права України.

У третьому розділі роботи, що має назву «Особливості правозастосування інститутів конституційного права України» було сформовано основні функції інститутів конституційного права України та проаналізовано проблему реалізації інститутів конституційного права України.

У роботі обґрунтовано висновки теоретичного та практичного характеру щодо вдосконалення законодавства України в галузі конституційного права, а саме стосовно інститутів конституційного права.

Ключові слова: інститути конституційного права України, ознаки, історія розвитку, проблеми класифікації, особливості характеристики, проблема правозастосування.

SUMMARY

V O.O. Institutions of Constitutional Law of Ukraine: Problems of Theory and Practice.

The qualification work considers the concepts and features of constitutional law institutions, examines the history of development of national constitutional law institutions, analyzes the problem of classification of constitutional law institutions of Ukraine, examines the characteristics of individual institutions of constitutional law of Ukraine, forms the main functions of constitutional law institutions of Ukraine.

In the first section of the qualification work, which is entitled "Historical and theoretical principles of the institutions of constitutional law of Ukraine", the concepts and features of the institutions of constitutional law were considered and the history of the development of institutions of national constitutional law was studied.

In the second section of the qualification work, which is entitled "Peculiarities of systematization of institutions of constitutional law of Ukraine" the problem of classification of institutions of constitutional law of Ukraine was analyzed and features of characteristics of separate institutes of constitutional law of Ukraine were investigated.

In the third section of the qualification work, which is entitled "Peculiarities of law enforcement of the institutions of constitutional law of Ukraine" the main functions of the institutions of constitutional law of Ukraine were formed and the problem of realization of the institutions of constitutional law of Ukraine was analyzed.

The qualification work substantiates the conclusions of theoretical and practical nature on the improvement of Ukrainian legislation in the field of constitutional law, namely on the institutions of constitutional law.

Key words: institutes of constitutional law of Ukraine, signs of institutes, history of development, problems of classification, features of characteristic, problem of law enforcement.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави // Правова єдність: Алерта, 2001. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1639.html>
2. Погорілко В. Ф. Конституційне право України: підручник / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. – 2-ге вид., переробл. та доопр. – К.// Правова єдність: Алерта, 2010. URL: https://pidru4niki.com/1584072016682/pravo/konstitutsiyne_pravo_ukrayini
3. Основи конституційного права України: підручник / М. І. Козюбра, А. М. Колодій, В. В. Колейчиков; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Стер. вид. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – с 26
4. Майданник О. О. Конституційне право України: Навчальний посібник // Алерта, Київ, 2011, С. 29—30
5. Козаченко А. І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні: Навчальний посібник // Астрая, Полтава, 2020, 217 с.
6. Шелухін С. Україна – назва нашої землі з найдавніших часів // Дрогобич, 1992, с. 59
7. Грушевський М. Переяславська умова України з Москвою 1654 року // Переяславська Рада 1654 року (Історіографія та дослідження) / Редакційний колектив П. Сохань та ін. // Київ, Смолоскип, 2003, с. 6, 24
8. Драгоманов М. Пропаший час. Українці під Московським царством (1654-1876) // Переяславська Рада 1654 року (Історіографія та дослідження) / Редакційний колектив П. Сохань та ін. // Київ, Смолоскип, 2003, с. 232
9. Єрмолаєв В. М. Історія вищих представницьких органів влади в Україні: Навчальний посібник. // Харків, Право, 2007
10. Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія української конституції. // Київ, Знання, 1993, С. 7—8
11. Кравченко В. В. Конституційне право України: Навчальний посібник. // Київ, Атіка, 2007, с. 60
12. Конспекти лекцій з дисципліни «Конституційне право». Завгородній В.А., Дніпро, 2016, URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1117/1.1.pdf>
13. Історія держави і права України: Підручник. – У 2-х т. / За редакцією В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. – Том 1. // Київ, «Ін Юре», 2003, с. 3
14. Годика Ю. М. Політико-правове значення Конституції Пилипа Орлика для розвитку українського конституціоналізму // Державне будівництво та місцеве самоврядування, 2006, с. 83
15. Словська І. Передумови становлення сучасного українського конституціоналізму // Право України, 2003, № 3, с. 134
16. Конституція Пилипа Орлика: Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін, Затверджені при

- вільному обранні формальною присягою від того ж Ясновельможного Гетьмана, Підтверджені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового // офіційний веб-сайт Верховної ради України. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>
17. Історія розвитку конституціоналізму в Україні // Офіційний сайт Києво-Святошинської РДА. URL: <http://ks-rda.gov.ua/news/6553/>
 18. Історія ідей і концепцій державної влади та публічного управління в Україні: Георгій Андрузький // Буковинський вісник. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/naukovadumka/833/#:~:text=Серед%20знайдених%2014%20зошитів%20зі,без%20участі%20в%20них%20Росії.>
 19. Демиденко Г. Г. Історія вчень про право і державу: Навчальний посібник / Харків, Консум, 2004. 432 с.
 20. Основний Закон «Самостійної України» спілки народу українського 1905 // Проект утворений групою членів Української Народної Партії, УНП, URL: https://constituanta.blogspot.com/2011/08/1905_05.html
 21. (I) Універсал Української Центральної Ради до українського народу, на Україні й по-за Україною суцього // офіційний веб-сайт Верховної ради України, URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/universal-1.html>
 22. (II) Універсал Української Центральної Ради // офіційний веб-сайт Верховної ради України, URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/universal-2.html>
 23. (III) Універсал Української Центральної Ради // офіційний веб-сайт Верховної ради України, URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/universal-3.html>
 24. (IV) Універсал Української Центральної Ради // офіційний веб-сайт Верховної ради України, URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/universal-4.html>
 25. Конституція Української Народньої Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР): Закон від 29.04.1918 № n0002300-18 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text>
 26. Про проект нової Конституції України: Постанова Верховної Ради України від 01.07.1992 № 2525-XII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2525-XII#Text>
 27. Засідання строкове сесійний зал Верховної Ради України 20 березня 1996 року: Стенограма № 40 // Офіційний вебпортал парламенту України / ВР України. URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/3817.html>
 28. Про проект Конституції України: Постанова Верховної Ради України від 04.06.1996 № 219/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219/96-ВР#Text>
 29. Про проведення всеукраїнського референдуму з питання прийняття нової Конституції України: Указ Президента України від 26.06.1996 № 467/96, URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/u467_96?an=1
 30. Про процедуру продовження розгляду проекту Конституції України у другому читанні: Постанова Верховної Ради України від 27.06.1996 № 253/96-ВР / База

- даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/253/96-ВР#Text>
31. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
32. Про внесення змін до Конституції України: Закон України від 08.12.2004 № 2222-IV // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2222-15#Text>
33. Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України): Рішення від 30.09.2010 № 20-рп/2010 // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10#Text>
34. Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон від 01.02.2011 № 2952-VI // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2952-17#Text>
35. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон від 02.06.2016 № 1401-VIII // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>
36. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон від 07.02.2019 № 2680-VIII // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text>
37. Інститут права. Солом'янське районне управління юстиції у м. Києві // Офіційний сайт Солом'янської районної в місті Києві державної адміністрації. URL: <http://solor.gov.ua/info/19/4342>
38. Сучасні інститути Конституційного права України: поняття, види і сутнісні ознаки. Носенко О. В. УДК 347.9
39. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
40. Виборчий кодекс України: Кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
41. Про вибори народних депутатів України: Закон від 17.11.2011 № 4061-VI // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#Text>

42. Про місцеві вибори: Закон від 14.07.2015 14.07.2015 // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text>
43. Про всеукраїнський референдум: Закон від 06.11.2012 № 5475-VI // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5475-17#Text>
44. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про всеукраїнський референдум": Рішення від 26.04.2018 № 4-р/2018 // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-18#Text>
45. Про Регламент Верховної Ради України: Закон від 10.02.2010 № 1861-VI // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>
46. Про статус народного депутата України: Закон від 17.11.1992 № 2790-XII // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text>
47. Про Кабінет Міністрів України: Закон від 27.02.2014 № 794-VII // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
48. Про центральні органи виконавчої влади: Закон від 17.03.2011 № 3166-VI // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>
49. Про судоустрій і статус суддів: Закон від 02.06.2016 № 1402-VIII // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
50. Про Вищий антикорупційний суд: Закон від 07.06.2018 № 2447-VIII // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>
51. Про Вищу раду правосуддя: Закон від 21.12.2016 № 1798-VIII // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>
52. Про Конституційний Суд України: Закон від 13.07.2017 № 2136-VIII // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
53. Про Автономну Республіку Крим: Закон від 17.03.1995 № 95/95-ВР // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/95/95-вр#Text>
54. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон від 21.05.1997 № 280/97-ВР // База даних «Законодавство України» /ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
55. Кунченко-Харченко В.І., Печерський В.Г., Трубін Ю.Ю. Правознавство. Черкаси, ЧДТУ, 2008, 395 с. URL: <https://pidru4niki.com/11750204/pravo/pravoznavstvo>

56. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948 № 995_015 / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
57. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#top>
58. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top>
59. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
60. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей: Закон від 16.09.2014 № 1680-VII / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1680-18#Text>
61. Мельник П.М. Функції та методи Конституційного права України / Materials of the X International scientific and practical conference / «Scientific horizons - 2014», Volume 4. Governance, с. 26. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/12707/1/Мельник.pdf>
62. Сінькевич О. В. Функції конституційного права та функції інших галузей права: порівняльно-правовий аналіз, УДК 342.4
63. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27.06.2014 № 984_011 / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
64. Мартинюк Р. Проблеми конституційного правосуддя в Україні // Актуальні проблеми реформування правової системи України: Збірник наукових статей за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції – Луцьк: Волинська обласна друкарня, С. 227—229. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/314/1/probl.pdf>
65. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про запобігання корупції“, Кримінального кодексу України: Рішення від 27.10.2020 № 13-р/2020 / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>
66. Про запобігання корупції: Закон від 14.10.2014 № 1700-VII / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#top>
67. Про Регламент Верховної Ради України: Регламент від 10.02.2010 № 1861-VI / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#top>

68. Парламентський контроль: проблеми та шляхи підвищення ефективності. Підготовлено експертами Лабораторії законодавчих ініціатив в рамках проекту «Підвищення ефективності українського парламентаризму» («Developing Recommendations for the Improvement of Ukrainian Parliamentarism»), Київ, 2009, URL: <https://parlament.org.ua/upload/docs/Parliamentaryoversightfunctions.pdf>
69. Про засади адміністративно-територіального устрою України: Проект закону вноситься Кабінетом Міністрів України Гончарук О.
70. Європейській Хартії місцевого самоврядування: Міжнародний документ від 15.10.1985 № 994_036 / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
71. Проблеми місцевого самоврядування в Україні. Руснак Б., Юридичний вісник України від 25.07.2018. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/problemy-pravovogo-regulyuvannya-mistsevogo-samovryaduvannya-v-ukrayini/>